

I. ÉVFOLYAM.

1892. Junius hó.

2. FÜZET.

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

HAVI SZAKLAP.

SZERKESZTI

BOBULA JÁNOS.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. J. B. Nem vagyunk azon helyzetben, hogy a beküldött cikkekért fizethetnénk. Sajnáljuk tehát, hogy kívánságát nem teljesíthetjük — *D. S. Z.* A lapot elküldöttük. *Pesti Alfréd ur. Bp.* A kért lapot elküldöttük; reméljük, hogy ugyanabban a tetszésben fog részesülni, melyben többi t. kartársunknál és a közönségnél is részesült. *F. Imre Bp. Nem.* Ki kell jelentenünk ismételtén, amit különben programmunkban is hangsúlyoztunk, hogy az a kritikai magaslat, melyet mi elfoglalni óhajtunk, az nem engedi meg nekünk, hogy személyekkel foglalkozzunk. Jelszavunk: objektivitás. Mert e nélkül a kritika nem tekinthető kritikának. *Molnár E. ur. K—vár.* Elküldtük. *G. Kálmán. D—ben.* Még ebben a számban nem kezdtük meg, csak későbbi füzetekben fog az első közlemény megjelenni. Az olyan tárgyhoz, mint a minő a parlament épülete, alapos tanulmány után lehet hozzászólni s az bizonyos időt megkövetel. *Dudás J. ur Z.-n Sinka F. ur. E—gom.* Az első füzet ment. *R. Gyula ur. T-Füreden.* Köszönjük. Annak idején sorát kerítjük. Ugyis szándékunk egy kritikai és ismertető cyklust legujabb templom építészetünkről megindítani. *R. Nászay Mór ur Bp. Ment.*

TARTALOM.

A hazai építészek. (*V_x-tól.*) — Nines építészet-történetünk. (*Radó Antal-tól.*) — A „New-York” építészeti pályázata. Két képpel. (*—n.* —) — Jubileumi disz. (*H. A.*) — Az akadémia szerepe a képzőművészetek fejlesztésében. (*Pulszky Károlytól.*) — Az építési munkálatok díjszabályzata. — Pályázat. — Vegyesek.

BUDAPEST, 1892.

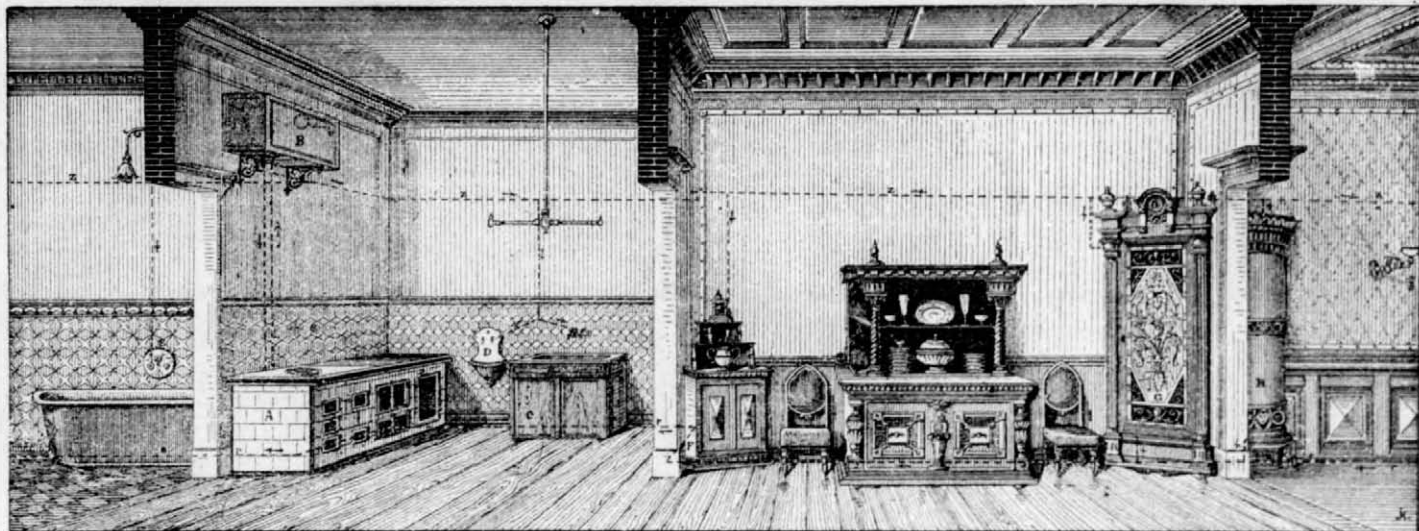
AZ ORSZÁGGYÜLÉSI ÉRTESITŐ KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA

IV. ker., Granátos-utca 1. sz.

KNUTH KÁROLY

mérnök és gyáros.

BUDAPEST, VII. ker. szövetség-utca 3. szám.

Jótállás mellett elvállal: gáz- és vízvezetéki berendezéseket, closetek, csatornázások bármely rendszerű, központi és helyi-fűtés és szellőztetések szivattyúk vízerőművi gépek, gőz, mosó, főző és konyhaszűrő, fertőtlenítő, szárító és fürdőberendezések és gőzfürdő készítését, városok, kastélyok, gyárak, bérházak stb. számára.

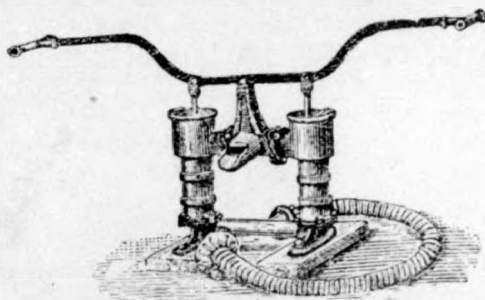
Vállalkozik: egészségügyi berendezések tervezésére és készítésére.

Tervek és költségvetések készségeggel készíttetnek.

Dusan felszerelt kőanyagcső raktára.

Tűzoltószer.

Teljes tűzoltói felszerelések, szab. szerkezetű tüzi fecskendők, községek, tűzoltóságok és gyárak részére, építk. szivattyúk legközelebbi minőségben jótállás mellett jutányos árban kaphatók

TARNÓCZY tűzoltószer- és gépgyár részvénytársaságnál

Gyár: Külső váci-ut 1527.

Budapesten.

Telefon 1076.

Telefon 1076.

PARSCH REZSŐ

Budapest, II., Retek-utca 4. sz.

Ajánlja kitűnő minőségű-rehér zsiros

mész-ét, hidegkúti ujonnan és legújabb rendszer szerint berendezett gyárából.

Égető kemenczém folyton működnek, ez oknál fogva mindenkor friss minőséggel szolgálhatok lehető legolcsóbb árak és pontos kiszolgálás mellett.

BIEHN JÁNOS

aszfalt-födéllemezek, elszigetelő lemezek, faczément. és vegyszeti kátrány-termékek gyára.

Iroda: Ferencz-körút 46. sz. Budapesten.

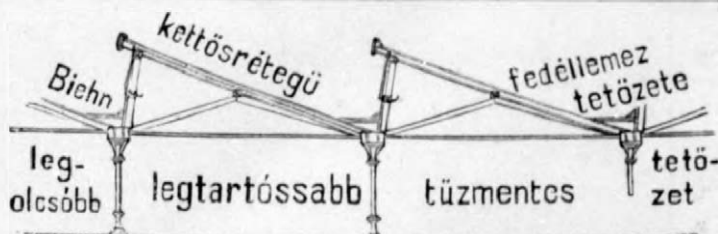
Gyár: Kispesten.

Elvállal faczément-befödések készítését lapos tetőkön

10 évi jótállás mellett. A faczément-tetők előnyei: absolute biztosságuk az esővíz, korom, por és hó behatolása ellen. Száraz és lehető legtükrétebben használható padláhelyiségek, egyenlő hőmérsékletűek, télen melegek, nyáron hűvösekek. Legnagyobb tűzmentességük és biztosságuk viharok és jégeső ellen. Javítások és fentartási költségek kizárva, tehát olcsóbbak is mint minden más tetőzetek. Elvállal továbbá: aszfaltozásokat, egyszerű és kettős rétegű födéllemez-befödéseket.

Különlegességek: ➡ ruganyos aszfalt elszigetelő lemezek, aszfalt-csövek, carbolineum. ➡

Arjegyzéket és ismertető füzeteket ingyen és bérmentve küld.

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

<p>SZERKESZTŐSÉG : Budapest, IV., Dalszínház-utca 8., hová a kéziratok küldendők. MEGJELEN : MINDEN HÓ VÉGÉVEL.</p>	<p>HAVILAP. SZERKESZTŐ : BOBULA JÁNOS.</p>	<p>ELŐFIZETÉS : Egész évre 8 frt. Félévre . 4 frt Negyed évre 2 frt. Hirdetéseket felvesz : ECKSTEIN BERNÁT Fürdő-utca 4.</p>
---	--	---

A HAZAI ÉPÍTÉSZEK.

✓x. Olyan ügyről akarunk értekezni, mely nemcsak a művészetek fejlődésére hazánkban, hanem nemzeti életünkre is rendkívüli nagy befolyással és a jövőre nézve messze terjedő kihatással van.

Szólni akarunk a hazai építészek alkalmazásáról, s ennek folytán nemcsak az ő balsorsukról, hanem különösen és kiváltképen szólni akarunk ama következményekről, melyek úgy az állami, valamint a társadalmi életben előállanak és érvényesülnek akkor, ha honi építőművészeink tevékenysége és működése nem használtatik fel hazai, nemzeti fejlődésünk érdekében.

A társadalmi viszonyok nálunk oly alacsony fokon állanak, hogy a közönség legnagyobb része az építészeket még csak a művészek közé sem sorolja. Igaz ugyan, hogy ennek az okát legelső sorban ama rendezetlen viszonyban kell keresnünk, mely az építészeknek az állását törvény által nem körvonalozza és nem biztosítja; — mert manapság nálunk boldog és boldogtalan bitorolja hol az „építész“, hol pedig az „építőmester“ címet s ez által bódítja a könnyen hívőket, — sajnos, hogy igen sokat az intelligencia köréből is. De azért, ha keveset is mondunk: addig, míg ez irányban a törvényhozásnak alkalma lesz a határokat megszabni, azt már csak a mi társadalmunk legalább — intelligens és jobb köreitől joggal megkövetelhetjük, hogy a hazai építészeket ne csak mint művészeket tekintsék, hanem, hogy bennük oly társadalmi kart ismerjenek el, mely nélkül sem a nemzet haladása a jelenben, sem pedig az állami élet folytonosságának a megőrkített biztosítása a jövőben nem lehetséges.

Nemcsak nyelvében él a nemzet, — sőt mint a történelem mutatja, nem egy nemzet nyelvének fentartása mellett vívott harcainak dacára is elpusztult — hanem él a nemzet ezredéveken keresztül, — szintén a történelem tanúsága szerint — építészeti műemlékeiben, ha azok a nemzet életéből keletkeztek, — mint a hogy minden öntudatos népnél keletkezniök kell.

Mély sajnálattal és igazi hazafias bánattal be kell vallanunk, hogy a magyar társadalom az építőművészeket, — a kik utóvégre is egyedül hivatvák a nemzet géniuszának, a nemzeti életnek, a nemzet haladásának, a nemzet fejlődésének, a nemzet erejének és a nemzet életképességének maradandó jeleit megalkotni a hazai műemlékek emelése által, — a magyar társadalom ezeket az alkotó művészeket, akik ilyen nélkülözhetetlen munkára hivatvák, nemcsak, hogy nem méltányolja, hanem nem is ismeri.

Távol van tőlünk azért neheztelni, hogy egyik-másik excellenciás úr hátrateszi kezét, mikor valamelyik építészszel találkozik, nehogy valamiképen ennek eszébe jusson jobbát hozzá nyújtani, — mert hiszen ugyanezen építészeknek van alkalmuk más, de idegen excellenciás urakkal kezét szorítani, vagy a hazaiakhoz is más minőségben, — de nem mint alkotó építőművészek, közeledhetni. Azért sem neheztelünk, hogy a magyar építészeknek a magyar társadalomban még ott sincs helyük, ahol szívesen látott vendégül fogadják a fiatal reportert, mert hiszen az építészek akár melyik kávéházban megihatják a csésze theájukat. — Hanem igenis sajnáljuk ezeket az állapotokat a közügy érdekében, mert az a nemzet, mely építőművészeit

felismerni és megbecsülni nem képes, az még a művészeti műveltség, mely elvégre is az általános műveltségnek a mérője, legalacsonyabb fokán áll.

Mindezek a jelenségek, — fogják sokan mondani, — a külsőségekre vonatkoznak; azt látszanak mutatni, hogy messzebb kiható nyomuk nincs. Mi ugyan nem e nézeten vagyunk, mert a jelzett külsőségeknek fontosságot tulajdonítunk. Azonban, hogy minket senki ne vádoljon esetleg avval, hogy formák és illem miatt felszólalunk, áttérünk a sokkal fontosabb tárgyra: a hazai építészek helyzetére és működhetésükre az államban.

És itt igazán sajnálatra méltó viszonyokkal találkozunk.

Természetes fejlődésünk hozza magával, hogy mint más téren, ép úgy a technika tág terén, s itt megint az építőművészet ágazatában, a művelt nemzetek haladásának nyomása alatt mi is előre lépdelünk és a kultur-nemzetek példája után, mind ezekre a szakokra nemzedéket nevelünk magunknak. Dicséretre méltó tevékenységet fejtünk ki ez irányban és büszkéek lehetünk arra, hogy a hatvanas évek óta, egy igazán képzett kart teremtettünk a technika terén.

A hazai építészek is itt nevelkedtek. És hogy sokan e pályára léptek, az abban leli jogosult magyarázatát, hogy állami életünk megszerzése után alaposan lehetett várni az építőművészet felvirágzását hazánkban is, mint a politikai élet nélkülözhetetlen és kiegészítő részét.

Nem is volt alaptalan e feltevés, mert az építészet az egész országban, kiváltképpen pedig a fővárosban rendkívüli nagy méretű lendületet nyert.

A főváros rohamos fejlődése egymagában is sok idegen építésznek alkalmat nyújtott arra, hogy szerencséjére kísérletet tegyen nálunk. De sokan az idegenek közül még a vidéket is, köztük igen nagy része silány képzettséggel, ellepték.

S ekkor az építető közönség igen jelentékeny számának az ajtaján a hazai építészek azt a felirást olvashatták, hogy „Nemo profeta in patria sua.“

Az építetők közül sokan, a nemzet által keserves kenyéren felnevelt hazai építőművészeknek hátat fordítottak és ujongva az idegen, — nyelvüket sem értő, és sok esetben szakmájukban is igen gyenge s járatlan építészekhez szaladtak, mert ezekben, csupán azért, mivel hogy idegenek voltak, művészeket véltek fellelni.

Az igazság érdekében distingválni kell a dolgokat és konstatálni, hogy az állam és a főváros e tekintetben puritán szűzieségüket megtartották. De a nagy urak egész légiója, ezek után a szervilis polgárság óriási tömege, és a művészet pártolását divatból hajhászó pénzes emberek gárdája — csak az idegen építészek után rajongott.

Az elfogultság annyira ment, hogy többen nem is elégedtek meg azzal, hogy az ide sereglett idegen építészek által készítették volna tervezéseiket, hanem még új és új idegeneket hoztak drága pénzen akkor, midőn elég hazai erők állottak rendelkezésre, mely utóbbiak jobbak és kiválóbbak voltak, mint az idegen úgynevezett építőművészeti erők.

Bátran állithatjuk, hogy pl. Feszetics Tasziló gróf, keszthelyi palotáját akárhány hazai építész jobb izléssel állította volna elő, mint a német „művész“, a ki sok tekintetben kifogásolandó templomtornyú kettős monstrumot alkotott neki. Csakhogy a hazai építőművész a művet olcsóbban hajtotta volna végre. — Wodianernek sem kellett volna, azért, mert báró, Bécsből hozatni építész arra, hogy a gyárutcai házat terveztesse vele, mert ilyen mellékutcai házikót, biztosíthatjuk, a kár melyik budapesti építőművész tervezhetett volna neki.

Ne folytassuk a példákat, mert akkor egész iveket kellene ezekről összeírni. De emeljük ki és hozzuk emlékezetünkbe az öntudatos nemzetek ama jelszavát, hogy csak a legvégső szükségben szabad idegen művészeket a hazában alkalmazni.

Hogy a római köztársaság a művészetek ápolására görögöket, athéniakat hozatott és azokat alkalmazta a művészetek pályáján, abban volt ráció, — mert a rómaiaknak ahoz nem voltak művészeik, — nem voltak olyanok, különösen a szobrászat és a festészet terén. Az is érthető, hogy ha bizonyos iparágak meghonosítása céljából egyes iparosokat, gyárosokat és kézműveseket hozunk az országba, hogy ez által a közügynek szolgálatokat tehesünk. Hanem, hogy akkor, midőn nekünk, gyakorlott, kipróbált építőművészeink vannak, és mikor az ország pénzén egy-néhányat minden évben felnevelünk gyakorlati életünk számára, hogy akkor nekünk Bécsből, Mainzból, Klagenfurtból, és isten tudja honnét, idegen építészeket hozzanak nyakunkra, — ez az eljárás

mindennek elnevezhető, csak hazafias cselekedetnek nem.

Ily viszonyok között élnek a hazai építőművészek és ily viszonyok között az követeltetik tőlük, hogy teremtsenek magyar építészeti iskolát.

Hogy lehessen magyar építészetet, magyar építészeti iskolát létesíteni, mikor hazánkban ezt a tért, — nemcsak hogy természetes fejlődésnek nem engedjük át, hanem még mesterséges uton idegen építésekkel töltjük be? a kik saját szokásaikat, saját építészettüket, és saját modorukat feloktrojálják reánk, a mint azt a budapesti házakon és az ugynevezett „palotákon“ láthatjuk.

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy magyar építészeti iskola nem keletkezett, mert nemzeti iskola nem keletkezhetett ott, a hol az építészet kultiválását idegenekre bízták. Nagy csorbát ejtettünk ez által nemzeti életünkön, nemcsak azért, hogy fiatal felburjánzó nemzedékünket idegen földre kiszorítottuk, hanem és kiváltképen azért, mert idegen szokásokat, idegen formákat adtunk nemzetünknek építészeti alkotásain, s ez által idegen szellem elsajátítására a legelső és a legmaradandóbb lépéseket megtettük. Ebben fekszik ez eljárásnak

nemzetellenes és hazafiatlan irányú volta, mely hosszú időre állandóan kihat a nemzeti élet fejlődésére.

Habozás nélkül kimondjuk, hogy mindazok, a kik az idegen építészeket hozzánk importálják, és sok esetben még botrányos módon favorisálják, nemcsak nagy sérelmet követnek el ez által a nemzeten, hanem a fojtogatók szerepét végzik az ország fiatal nemzedékén; mely utóbbit a helyett, hogy saját hazája szolgálatába állítanák, arra kényszerítik, hogy elhagyva saját honát, más világrészekben keressen foglalkozást, mert itthon csak az idegenek boldogulnak. Itthon ők ép azért nem kellene, mert hazaiak.

Menydörgő anathémát kell, hogy a nemzet, legszentebb érzelmeinek megsértése alapján, mondjon azok felett, a kik idegenekhez folyamodnak, idegeneket drága pénzen idehozatnak akkor, a midőn van elég hazai jó és önbecsülés nélkül is elmondhatjuk, sok kitünő erő, mely parlagon hever és csak arra van kárhóztatva, hogy szemlélje az idegen, elég gyatra és gyarló erők szétterpeszkedését és — anyagi prosperálását.

Reméljük, hogy a nemzet öntudata ezen a téren felébred, és akkor az állapotok is jobbra fordulnak.

A kezdeményezést e téren a kormánytól és a parlamenttől lehet várni.

NINCS ÉPÍTÉSZET-TÖRTÉNETÜNK!

Irta: RADÓ ANTAL.

Érdeklődéssel lapozgattam az „Építészeti Szemle“ első füzetét, s örömmel láttam, hogy programjának a legteljesebb mértékben igyekszik megfelelni. Csakhogy nekem magához a programhoz volna szavam. Hiányzik belőle valami, a minek pedig szerintem egy ily természetű folyóiratból hiányoznia nem szabad: A szerkesztő nem helyezi kilátásba, hogy lapja pótolni fogja azt az óriási űrt, mely művelődés-történetünk ama részében tátong, melynek anyaga a magyar építészet volna. Nem mondok új dolgot azzal, hogy tudományos irodalmunk egyetlen szakmában sem mutat oly szégyenletes szegénységet, mint a saját művészetünk történetében; sem azzal, hogy a művészet összes ágai közül ezt illetőleg egyik sincs elhanyagoltabb állapotban, mint épen építészetünk. Mert felfogásom szerint az „Építészeti Szemlé“-nek ez irányban ki kell

bővítienie programját; buzdítania kell munkatársait az idevágó anyag egybegyűjtésére és feldolgozására, mert kulturtörténetünk e fejezetét legelső sorban ők vannak hivatva megírni.

És itt mindenek előtt a XV. század magyar építészetét ajánlom figyelmükbe. Történelmünknek alig van kora, melyre nézve annyi becses előmunkálattal rendelkezni, mint az a ragyogó időszak, melyben első kézből kaptuk az olasz renaissance eszméit. E században magyar építész alig volt. A nagyok fényes palotáit mind külföldi művészek és mesteremberek emelték, czek diszitették képpel, szoborral, fabútorral, sőt még a kertészet is mind az Apenninek tájékáról kerültek hozzánk. Noha már a század elején is találkozunk egy-egy itt járt olasz építész nevével, számuk akkor kezd csak igazán szaporodni, a mikor Mátyás, az olasz Beatrix tanácsával élve,

ugyszólván, tömegesen hívta Budavárába az olasz művészeket. Az igazságos király valósággal rajongott az építészetért. Budai és visegrádi építkezéseinek vezetője, Avernino Antal, egyike volt a legjelesebb flórenci mestereknek, a ki könyvet is irt az építészetéről. Mátyás ezt a könyvet sietett lefordíttatni latinra, a mely munkát Bonfini, szintén olasz származású történetirója végezte. Hogy milyen fényesek lehettek Mátyás építkezései, arról ugyancsak e Bonfini egyik munkája nyújthat fogalmat: „Palotákat emeltetett, úgymond, melyek a római fényűzéstől semmivel sem különbözök; tágas ebédlők, büszke csarnokok és termek, különféle aranyozott és a címerek sokaságával elborított boltozatok, festményekkel és föliratokkal ellátott ajtók, melyek fölé négyes fogatok és római cimeresek metszvék stb. stb.“ Dícséri aztán a kockás padozatot, a szőnyegeket, a bútorokat, a szökőkutakat stb.

Igen sokat foglalkoztatta Mátyás király Chimenti Camicia Flórenc építész is, kinek életrajzát Vasariban is olvashatni. Hogy a királytól kapott megbízásait elvégezhesse, nem kevesebb mint öt építőművészt hívott magához Flórencből. Dolgozott nálunk Benventu Cellini két nagybátyja is: Baccio és Francesco, Cellini, 1458-ban Tioravanti Aristoteles, a kiváló építész és véső munkálkodott Magyarországon.

Az említett esztendőben két gyönyörű hidat épített, tizenhárom évvel később a törökök ellen emelt várakat és erődítéseket hozta jobb karba.

Természetes, hogy mind e mesterek hatalmas impulsust adtak építészetünk fejlődésének. Azok a gyönyörű, faragott kőmunkák, melyeket régi felső-magyarországi képtermeinkben láthatni, nélkülök nem jöttek volna létre. Az ő befolyásukra vezethetők vissza a renaissance-stil mindama nyomai, melyeket pl. a gyula-fehérvári dóm portáléján és néhány bártfai, eperjesi, kassai, löcsei, késmárki, besztercebányai, körmöci, köz- és magán-épületen láthatunk. E műemlékeinkkel már egy avatott szakember, Myskovszky Viktor, kezdett foglalkozni, de természetes, hogy még a szűk körben is igen sok a tenni való.

Az olasz kulturának a magyarra gyakorolt hatásával foklalkozván, számos az építészet körébe vágó adat is jutott kezeim közé. De nem levén e téren szakember, az én kezeimben ez adatoknak vajmi kevés becsök van. Valahányszor azonban egy-egy ily adat ötlük szemembe, mindannyiszor sajnálom, hogy elmúlt dicsőségünk e részét a mi tudományunk nem siet megvilágítani. Azért irtam e sorokat, hogy talán ösztönzésül fognak szolgálni e lap olvasói számára. A tér, melyre utalom őket, igen nagy és igen hálás. Vajha akadna hát minél több művelője!

A „NEW-YORK“ ÉPÍTÉSZE TI PÁLYÁZATA.

—n— A nagy közönség előtt is ismeretes az amerikai „New-York“ életbiztosító társaság magyarországi ténykedése. Igen sokan támadták és támadják jelenleg is e társaság eljárását, sőt egyesek a hivatott bíróságok előtt is ellene felléptek, hogy jogaikat, vele szemben a törvények oltalma alatt megvédjék.

Hogy a sok támadást ez a társaság némiképp ellensúlyozza, és hogy ama szemrehányás előtt védelmezhesse magát, hogy minden pénzt az országból kicipel: elhatározta oly „nagyszerű“ palota építését, mely kell, hogy „Budapestnek különlegességét képezze“, a mint ezt kiadott programjában szószerint hirdette.

A feladat megoldására felszólított a legelőkelőbb építészek közül tizenkettőt. De ezek közül azok, a kik be voltak

avatva a dolgok menetébe, nem pályáztak, és így csak nyolc adta be tervezetét s ezek közül is hat bizonyos kikötések mellett, melyeket a társaság nem tartott be.

A társaság ez eljárása alkalmat szolgáltatott arra, hogy az érdekelt építészek a társaságot a bíróságok előtt bepereljék, ép úgy, mint perelték más felek ugyanezt a társaságot a biztosítás terén.

Mindenesetre ez a per a legérdekesebb perek egyike lesz, mert a művészi tulajdonjogról és az építésze ti pályázatok programpontjainak betartásáról fog szólni; s ebben az irányban döntvény fog hozatni, mely bizonyára nemcsak az ügy tisztázására, hanem irányelvül is fog szolgálni a jövőben.

Annak idején közölni fogjuk az ítéletet, mely a kérdéses ügy felett hozatni

fog. Jelenleg az ügy ismertetése céljából közöljük, a felperesként szereplő építészek felszólító beadványa nyomán, mindama ellenvetéseket, melyek a bírálat ellen felhozatnak és a melyek alapját képezik a per bevezetésére.

A pályázó építészek kijelentik, hogy jogos igényeik bíróság előtti érvényesítését nem, csekély anyagi haszon elérésére, hanem erkölcsi és művészi hírnevükért teszik; mert nem engedhetik és nem hagyhatják szó nélkül, hogy nyílt pályázat alkalmával oly tervezet nyerje el az első díjat és találtassék a kivitelre legalkalmasabbnak, a mely tervezet alapján, ha a palota felépül, a szakbeli és nagy közönség újjal mutasson rájuk, mint azokra, kiknek terve még a díjazottnál is rosszabb lett volna. Nem az a csekély összeg, a mit követelnek, buzdította őket e lépésre, hanem az, hogy igazságos követelésük szabad elismerésével, vagy ennek hiányában, bírói megítéléssel ország-világ előtt bizonyossá válják, hogy az ő terveik, az ő pályamunkáik különbek, jobbak, nemcsak az ő, hanem a szakközégek általános nézete szerint is, rossznak, gyengének tartott, díjazott pályaműnél.

Mag a pályázat kihirdetése, jogilag kötelező ajánlatot képez, mely ajánlat a pályázatot kiíró személyt az összes feltételek pontos és szigorú betartására kötelezi.

Midőn a „New-York“ társaság az építészeket a pályázatban való részvételre írásban felkérte, és midőn — hogy a részvételre őket rábírnja — három díjat tűzött ki és az építésvezetést is kilátásba helyezte. Az illető építészek ezen, sok szellemi fáradsággal és anyagi áldozattal járó munkához csakis ama kilátással fogtak hozzá, hogy a társulat azért írt ki pályázatot és azért szólította fel a legjobb nevű építészeket, hogy minél jobb terv szerint építhessen. Ha a pályázati hirdetésekben nincsen is világosan kiírva, de a pályázati eljárásban implicite benn foglaltatik, hogy azért irnak ki az emberek pályázatot, hogy a legjobb tervet, nem pedig a leggyengébbek egyikét, vagy a legrosszabbat díjazzák első díjjal.

De a „New-York“ társaság nem tartotta be sem lényegileg, sem formailag ama kötelezettségeket, a melyeket az építészekkel szemben kötelező ajánlatában magára vállalt. Nem akarunk arról szólni, hogy a

társaság budapesti ügynökeivel mit vitétt véghez; egyesegyedül arra szoritkozunk, hogy a társulat budapesti teljhatalmu képviselőjének az eljárását leírjuk.

Ugyanis ez az úr, a felszólított építészek előtt ismételve ama kötelező nyilatkozatot tette, hogy a bírálat nem itt Budapesten, hanem részrehajlatlan amerikai szakértők által fog megejtetni, és hogy az itteni szakértők csak véleményt fognak mondani a helyi viszonyokról és építésrendőriszempontról. Sőt négy tervező építész csak azon világosan, és minden kétséget kizáró kikötött feltétel alatt, ment be a pályázatba, hogy a budapesti részrehajló „szakértők“ bírálatot mondani a tervek felett nem fognak. És a társaság budapesti képviselője ezt a feltételt elfogadta, hanem a mint a következők mutatják, be nem tartotta. Sőt ez, a be nem váltandó ígéretekben kifogyhatatlan, úr annyira megfélekedezett magáról, hogy az építészek közül egyeseket még a kkor is váltig biztosította arról, hogy a budapesti „szakértők“ bírálatot nem mondottak, a mikor ő maga ugyancsak azt a bírálatot New-Yorkba már el is küldötte.

Mert tudni kell, hogy a budapesti szakértők minden forma szerint bírálatot mondtak a tervek felett, még 1891. évi augusztus hó első napjaiban és a terveket díjazásra is első, második és harmadik hely kijelölésével klasszifikálták. De azért az itteni képviselő még októberben is biztosította a tervező építészeket arról, hogy a budapesti „szakértők“ a terveket nem osztályozták.

Azok a tervező építészek csakis ama kötelező ígélet folytán vettek egyáltalán részt a pályázatban, hogy a budapesti „szakértők“ bírálatot nem mondanak, mert ellenkező esetben nem is pályáztak volna, mivel eléggé ismerik az idevaló juryk eljárását.

Hiszen nálunk mindenki jól tudja, hogy bizonyos tanár urak, kik ebbeli minőségüket csak nagyobb és búsásan jövedelmező építészeti megbízások felhajszolására használják fel, hogyan itélik meg az első díjakat kölcsönösen egymásnak. A helyett, hogy előadásokat tartanának, tankönyveket írnának és oktatnák az ifjúságot, a miért őket az állam tisztességesen fizeti, ilyen dolgokon török fejüket és üzleteskednek. Ez urak bírálatát évek óta előre ismeri mindenki és épen ezért kikötötték a „New-York“-ra pályázó tervező

építészek is, hogy a budapesti „szakértők“ az ő műveik felett bírálatot ne mondhasanak.

De a „New-York“ társulat a kötelező ígéretet megszegte; mert a felett már az itteni ügynevezett „szakértők“ döntöttek.

A második lényeges pont, melyben a kötelező ígéretet a „New-York“ társaság megszegte az, hogy nem a legjobb tervet díjaztatta, hanem az első díjat és a kivített is, a minden tekintetben leggyengébb tervnek adta oda.

Már pedig ennél a díjazott tervnél mindegyik pályázati terv jobb! De megszegte a „New-York“ társaság abban is a kötelező ajánlatot, hogy a helybeli jury nem a kikötött módon alakult meg.

Arányi Miksa úr, a „New-York“ budapesti képviselője, a tervező építészek előtt ismételve kijelentette, hogy ő azokat fogja szakértőként, a helyi viszonyok és építés rendőri ügyek meghallgatása szempontjából meghívni, a kikben a pályázók többségének bizalma összpontosul. Meg is kérdezte a tervező építészeket ez irányban és aztán nem azokat, a kiket a pályázók akartak, hanem azokat választotta, a kiket ő akart.

Arányi Miksa úr azt mondta a tervező építészeknek külön-külön, hogy a többség ilyen összeállítást óhajtott; holott azok, kik a többséget alkotják, most már tudják, hogy nem beszélt igazat, mert ezek határozottan kijelentik, hogy ők nem ezeket a szakértőket akarták és nem ezeket nevezték meg Arányi úrnak. Ő olyan juryt hívott meg, a milyent Hauszmann Alajos úr akart.

Végül megszegte a társaság kötelező ígéretét azáltal is, hogy az első díjat oly tervnek adta oda, a melyre maguk a részrehajló bírálók is, sok és lényeges hibák felsorolása mellett, azt mondják, hogy az „a különleges ségre igényt nem tarthat.“

Holott a nyilvánosan hirdetett program világosan azt követeli, hogy „monumentális palota terveztessek, nagyarányú boltokkal és oly nagyszerű, fényes kávéházzal, mely a fővárosnak egyik nevezetességét kell hogy képezze.“

Minthogy pedig az első díjjal jutalmazott terv e kellékeknek még a saját részrehajló „bírálok“ szerint sem felel meg, azt nem lett volna szabad díjazni s ez által a programot, mely itt különösen érvényes kötelezvényt képez, megszegni.

Mindezek alapján a pályázat eredménye illetőleg az ügynevezett „bírálat“ ellen határozott óvást emeltek az illető építészek. Különösen tiltakoztak az itteni „bírálok“ alaptalan és részrehajló véleménye ellen, mely az ő művészi reputációjukat frivol módon lealacsonyítja.

A bírálat igazságtalanságát maga a többször említett Arányi Miksa is elismerte, kijelentvén, hogy „nagy igazságtalanság történt önön és a párisi építész Michel maga mondta, hogy a többi tervek jobban tetszettek neki, mint a díjazott terv, és a kifogások az egyes terveken oly kicsinyes természetűek, hogy azokat kár egyáltalán szóba hozni.“

Mindezeket Arányi Miksa mondta és hozzá tette, hogy a „new-yorki igazgatóság csak azért fogadta el a budapesti „bírálok“ véleményét, hogy ne adjon új tápanyagot ama sok támadásnak, melynek a társaság Magyarországon ki van téve“ és hogy „a kivített semmi csetre sem fogják az első díjat nyert tervezőre bízni.“

Miután a budapesti jury ítélete volt a döntő, kiemelik a tervező építészek, hogy kénytelenek e jury tagjaival foglalkozni. Azt mondják, hogy Steindl Imre iránt a szakemberek, dacára annak, hogy műegyetemi tanár és a parlamentet építi, semmiféle bizalommal nem viseltetnek, sőt ismervén Steindl részrehajló elfogultságát és hircynizmusát, egy tervező építész kivételével, unisono protestáltak az ellen, hogy ő oly jurynak is tagja lehessen, mely csak a helyi viszonyokról és az építés-rendőri követelményekről ad véleményt, mert meg voltak győződve arról, hogy ő, ebben a különben lényegtelen hivatásban sem tud, — már természeténél fogva, — részrehajlatlan és tárgyilagos lenni. Kétségbe vonják, hogy Steindl, a ki egész életében két, mond, két bérházat épített, s azt is rossz beosztásával tökéletesen elrontotta, kinek műegyetemi épülete felett a világhírű építész Hansen megbotránkoztatásának nyilvánosan kifejezést is adott, 1885-ben az osztrák mérnök- és építészegylet budapesti látogatása alkalmával; kinek parlamenti épülete, e monstruózus koloszus felett a legnagyobb mesterek: báró Schmiedt, Hansen és Ferstel megsemmisítő ítéleteiket nyíltan kimondták, — mondják, hogy tagadják, miszerint ilyen ember képes és hivatott volna oly eminens praktikus

kérdésben, mint a szóban forgó nagyszabású palotaszzerű bérház és „nevezetességet képezendő kávéház“, ítéletet mondani felettük, a kik a modern Budapest nagy részét tényleg építették.

És ez ember ítélete volt mérvadó a „New-York“ társaság juryjében, mert a másik két tag jelentősége oly csekély, hogy önálló véleményük még Steindl mellett sincs. Lechnert, a ki Budapestnek szerződöttetett főmérnöke, ezt a különben szeretetreméltó Lechnert, senki építésznek el nem ismeri. Ez a derék, jó úr soha életében még semmit sem épített; soha építész nem is volt, és ez ítélte az ő műveik felett! Tulajdonképen azt írta alá, a mit Steindl összeíratott.

A harmadik úgynevezett bíráló Bercezik volt; tisztességes fiatal ember, hanem még oly keveset épített, bérházat talán még soha, — és még nem is volt alkalma soha bármi irányban is magát mint szakember bemutatni, hogy bizonyára ő maga furcsának kellett hogy találja, hogy ő felettük ítéljen; mert ily ítélet és a miniszteri hatalom oltalma és sugarai alatt kibocsátott miniszteri fogalmazványok és rendeletek közt — óriási különbség van!

Ha ilyen volt tehát a „New-York“ társaság helybeli jury-je, milyen lehetett annak jelentése és véleménye?

Nézzük azt meg kissé közelebről. Ezek a „bíráló“ urak először az objektivitás bizonyos látszatát veszik fel és „megbírálnak“, de helyesen mondva lepiszkolnak minden egyes tervet.

Belekapaszkodnak mindenféle alárendelt kicsinységekbe, melyek nem képezhetik sem a pályázat tárgyát, sem pedig célját. Kifogásolnak mindenféle apróságot, a mit minden végzett technikus helyesen tud megoldani.

Belekapaszkodnak az árnyékszék-csővek levezetésébe, a mi nekik, mint a véleményükből látszik, sok fejtörést okozott, mert semmiféle gyakorlatuk nincs.

Azt mondják, hogy ez kiváltképen Steindl műve volt, mert mint általában tudva van, ő minden pályázatnál legnagyobb súlyt az árnyékszékekre fekteti.

Keveslik továbbá a falvastagságokat, a mit 1:200 mértékben nem is lehet megítélni, de a min az amerikai szakértők, — ha ilyenek egyáltalán voltak, — mosolyoghattak, hogy még ezek a falak is (!) gyengéknek jeleztettek.

Mindezek a kifogások ama terveknél történnék, a melyek Hauszmann Alajosnak útját állják és midőn a „bírálók“ igazsággal nem boldogulhattak, hát a valótlanúságot vették segítségül, a mint azt az egyes tervek leírásánál látni fogjuk. A jó és szép dolgokról természetesen hallgatnak, vagy pedig semmitmondó frázissal átesnek ott, a hol a legnagyobb dicséret lett volna helyén. De Hauszmann Alajossal azután ellenkezőleg bánnak el. Nála elhallgatják a sok rosszat, a kevés jót meg égbé emelik.

Az alaprajz főelvéről, annak koncepciójáról, a homlokzat hatásáról, művészi becséről, — mindezekről e szempontból a fifikus „bírálók“ nem beszélnek; nem hasonlítják össze egymással a terveket; pedig ez volt célja a „New-York“ társaságnak, midőn pályázatot hirdetett, nem pedig a falvastagságok konstatálása a vázlat terveken, árnyékszékek csöveinek az elhelyezése, és hasonló lappáliák, a mit minden jóra való pallér helyesen tud megoldani.

De a leleményes „bírálók“ jól tudták, hogy ha ezeket a szempontokat veszik alapul, akkor Hauszmann Alajosnak nem csak hogy az első díjat oda nem adhatták volna, hanem még csak a jobb tervek közé sem sorozhatták volna. De mindez még nem elég! Történt a tisztelt „bírálókkal“ még egy más komikum is.

Elszólták magukat akkor, a midőn világosan konstatálták, hogy a Hauszmann Alajos tervének a homlokzata „igényt nem tarthat a különlegességre;“ és minden elfogultságuk mellett, többet nem mondhattak, minthogy a Hauszmann Alajos homlokzata „előkelő“ (mi ez?) és „tetszetős“ (persze ezeknek az uraknak.) Pedig a „New-York“ társaság programszerűleg „monumentális palotát“ és „különleges“ alkotást követelt. Tehát a Hauszmann Alajos homlokzata a program követelményeinek meg nem felel; nem szép, nem monumentális, nem imponáló, nem fényes, nem eredeti, nem feltűnő és nem különleges; konstatálják maguk a „bírálók“ továbbá, hogy Hauszmann Alajos tervein „az udvari helyiségek kevésbé jó (!) világitással bírnak,“ hogy „az udvari helyiségek másod világitást nyernek, egyesek pedig, melyek a traktusok keresztezéseiben fekszenek, homályos (!) világitásban (!) részesülnek;“ hogy „a beépített terület az udvarok térségéhez képest valamivel kevesebb

lehetne;“ (!) hogy egyes helyeken, nevezetesen a kávéház pilléreinek az építő anyag hordképessége a szélső határig vétetett igénybe;“ (magyarul annyit jelent, hogy szerkezetileg kivihetetlen) stb. stb. És ennyi, a már jellemzett „bíráló“ urak által is, bevallott kardinális hiba mellett, az ily tervnek az első díjat oda ítélni: oly sértő eljárás, melyet megtorolatlanul az igazság érdekében nem lehet hagyni.

Más terveknél ugyan ezek a „bírá-

még ez esetben sem lehetett az az eredmény, hogy Hauszmann Alajosnak kell adni az első díjat. De ők, mielőtt még a terveket látták, már előre tudták, hogy Hauszmann Alajosé lesz az első díj (mit Hauszmannhoz közel álló emberek már a pályázat bevezetésénél elég figyelmetlenek voltak hiesztelni); már ők e szerint színezték a bírálatot és azután nem ebből vonták le a konsekvenciákat, hanem egyenesen csak az ő emberüknek adták oda az első díjat.

HAUSMANN ALAJOS pályázati terve a „New-York“ társaság palotájára.

lók“ sokkal kevesebb hibát és sokkal több előnyt konstataáltak; pedig itt az általuk jelzett hibák részben valótlank, részben túlzottak; a főelőnyek pedig gyöngitvők, legnagyobb részben pedig elhallgatattak.

Ha valaki ezeket a jelentéseket elolvassa, lehetetlen, hogy még ebből, az egyoldalú és részrehajló fércműből is azt következtethesse, hogy Hauszmann Alajos tervét illetheti meg az első díj. Tehát ha még a saját bírálatukból is levonták volna a konsekvenciákat,

Hanem mi nemcsak általánosságban akarjuk Hauszmann Alajos tervét leírni, de a tiszta valóságnak megfelelőleg, a részletekben is méltatjuk, hogy ennek alapján állításunk valósága kitünjék.

A Hauszmann Alajos-féle terv főalaprjai dispoziójában teljesen el van hibázva, a mennyiben ez akadémiai követelésből indul ki: hogy az udvar minden áron derékszögű négyszög legyen, de miután ebből az akadémiai követelésből és a telek szabálytalan alakjából eredő nehézségeket

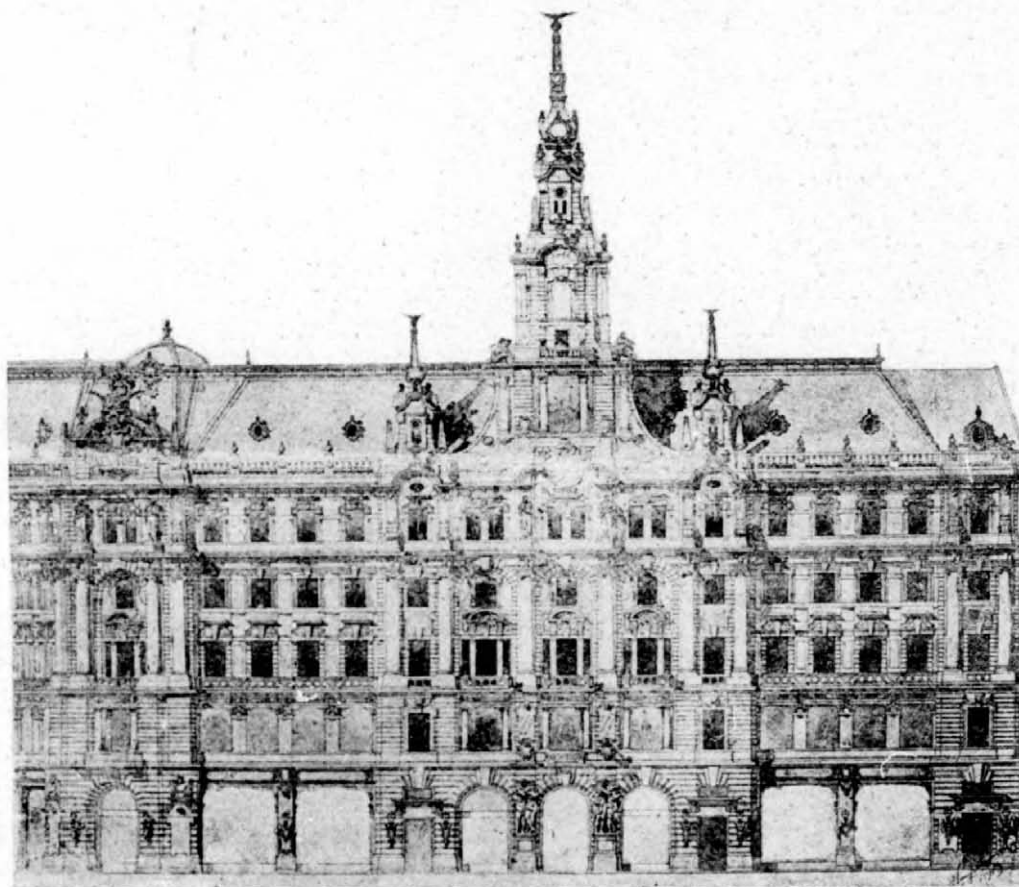
leküzdnie nem sikerült, a megoldatlan ellentétből a célszerűségi, szerkezeti és szépségi hibák egész láncolata keletkezett.

A mint a „birálat“ maga szűzies szégyenkedéssel bevallja: „a beépített terület az udvarok térségéhez képest valamivel kevesebb lehetne,“ vagyis magyarul mondva: Hauszman Alajos a telket oly tulságosan beépítette, hogy az udvarok, tekintve az épület jelentékeny magasságát, kicsinyek olyannyira, hogy a

Ezt az udvart még három oldalon arkádok veszik körül, s így az összes udvari helyiségek még eme aránylag kis udvarból sem nyernek direkt, hanem csak másodvilágítást, az az, a IV. és III. em. homályosak, földszint, I. és II. em. sötétek annyira, hogy rendeltetésüknek meg nem felelhetnek.

Ebből az elhibázott fődisposícióból ered egész sorozata a további kardinális hibáknak és pedig:

Az utcai traktusok 5.70, az udvari

HAUSMANN ALAJOS kiviteli terve a „New-York“ társaság palotájára.

körülöttük fekvő udvari helyiségek nem nyernek világítást, homályosak, nagyrészt sötétek. Ez már magában oly kardinális hiba, hogy már pusztán e miatt ezt a tervet komolynak venni nem lett volna szabad. De ez a hiba még hatványoztatik az által, hogy a beépítetlen telekrész nem egy nagy, hanem három kis udvarra használtatik fel, úgy, hogy a főudvar területe $279 \square m.$, holott a többi pályaterveknél a főudvar sokkal nagyobb, némelyiknél több mint kétszer akkora.

traktusok 5.25—5.50 szélesek, azaz, azok a minimális méretek, mint a legrosszabb külvárosi bérkaszárnánál, holott a többi terveknél az utcai traktusok 6—7—8 m. az udvari 6—7 m. mélyek. Tehát a többiek sokkal nagyszerűbben oldották meg a feladatot, mert sokkal nagyszerűbb helyiségeket teremtettek; — a többiek fogták fel helyesen a program szellemét, — Hauszman Alajos pedig nem is értette meg. De célszerűségi, aesthetikai és jövedelmezőségi szempontból is helyesebb a többiek

felfogása; ellenben helytelen, sőt viszás a Hauszmann Alajosé, mert a többiekénél 10%-al több utcai szobaterület van, tehát a telek célszerűbben van felhasználva és nem fogja elhinni senki, hogy 5.70 mély helyiségért ép annyit fizetnek, mint ha az 6, 7 vagy 8 m. mély volna. Ellenkezőleg az elegánsabb bérlő Budapesten a nagyobb mélységeket megköveteli. De architektonikus szempontból is helytelenek ezek a minimalis Hauszmann-féle méretek, mert úri lakásokhoz, oly magasságokhoz, villamfény- és liftekhez ily szegényes méretek nem illenek, nem is használhatók. Aesthetikailag pedig sarkalatos hiba, hogy ily drága kőhomlokzat mögött oly csekély méretű helyiségek vannak, mint a legutolsó bérkaszárnnyában, melyet spekulánsok nyereségre építenek.

Hauszmann tervénél tehát a belső nincsen összhangban a külsővel. De ez nem véletlen hiba, hanem a földisposició-nak kikerülhetetlen következménye, mivel ennél az alaprajznál nagyobb mélységek lehetetlenek.

A körúti utcatraktus mögött nincsen rendes udvari traktus, a melyben rendes előszobákat, udvari szobákat vagy mellék-helyiségeket lehetne elhelyezni, hanem ott a legdrágább hely az apró, alakatlan és sötét helyiségek valóságos tömkelegévé válik, mi sem nem célszerű, sem nem szép, sem szerkezetileg nem helyes. Az által, hogy az utcai szobák mögött csupa csúnya, apró, sötét lyuk van, magának az utcai szobasornak az értéke is lényegesen csökken, mert nincsenek meg a kellő hátsó helyiségek, és ez által vált lehetetlenné, épen a ház legelőkelőbb helyén nagyobb úri lakások beosztása; — hanem akarva, nem akarva, fel kellett a területet aprózni kisebb lakásokra és ez által az egész épület karakterét lealacsonyítani.

A köralaku fővestibul teljesen sötét. A kellemetlen, csúnya, tengelytörést kikerülni tervezőnek nem sikerült és ez architektonikus és praktikus főhiba.

A vestibulból a főlépcsőt megtalálni valóságos szerencsés véletlen, mert a három nyílás, mely a kapuspáholyhoz, az udvarba és a főlépcsőhöz vezet, teljesen egyforma, egyformán van alakítva és a lépcsőt a vestibulból nem látni. A főbejárás általában rendkívül szerencsétlenül van megoldva: egy 2 m. szóval két m. széles kapun át (tehát egyike a legszűkebbeknek az egész köruton) lépünk egy 6 méter hosszú, és oszlopok által 2.50-ig

szűkített folyosóba, innen ismét egy 2 méteres nyíláson át, a köralaku sötét fővestibulbe. És ez a dolog a bírálathoz szerint dicsérő, megemlítésre érdemes!

A főlépcső földszint és I. emeleten sötét, mert a főudvarból csak árkádokon át nagyon indirekt világosságot kap; a 6 m. széles mellékudvar, melyet a szomszéd három emeletes ház magas tűzfala zár el, a főlépcső világítására kétségtelesen elegendő.

Különbö a főlépcső közönséges, két karú, aláboltzott lépcső, ugyanolyan, minőt akárhányat, az Andrássy-uti és körúti bérházakban, sokkal szebb kiképzésben és jobb világítással találunk. Térhatásról, nagyszerű, vagy eredeti lépcsőkiképzésről Hauszmann tervénél szó sincs. A főlépcsők elhelyezése valamennyi többi tervben, sokkal nagyszerűbb, elmésebb, világosabb és jobb.

A második főlépcsőhöz csak egy újabb tengelytörés segítségével jutunk, de csakis, miután 1 konyha, 2 előszoba, 1 klozet és 2 kamra előtt elhaladtunk és a legkülömbö öbb búzöket magunkba beszívhattuk. E lépcső 6.40 hosszú és 5.50 széles, tehát akkora, mint a legutolsó bérházban.

A lépcsőfokok hossza minimális, alig 1.50, mindamellett lépcsőn az emeletre feljutni nem lehet, mert csak 30 emelkedés van kitüntetve, több nem is fér el, holott az I. em. 5.00, mely magassághoz legalább 33 emelkedés szükséges (a főlépcsőnél van 36). Ezt persze az alapos és igazságos „bírálat” nem vette észre! Más tervekben a II. főlépcső is nyert méltó architektonikus kiképzést; maga a lépcső, tágas kényelmes, könnyen és szépen hozzáférhető, fényesen van megvilágítva.

A cselédlépcső a Hauszmann Alajos tervén nem lehetne rosszabb, mint a milyen, mert nagyon nehezen található meg, és csakis a főlépcsők egyikén átmenve, lehet oda jutni, hanem előbb 9 lépcsőn le, azután 14 lépcsőn felmenve. Az emeleteken a cseléd lépcső és a lakások közötti összeköttetés oly rossz, hogy minden cselédnek fával, szénnel, szeméttel stb. vagy a főlépcsővestibulön át, vagy az egész árkádsoron végig, a legtöbb lakás előtt, 40—50 m. távolságra kell menni. E lépcső 5.75 h. 5.25 sz., tehát majdnem akkora, mint a II. főlépcső, és így fényes példája az egész házban az épületrészek között létező fordított aránynak. A hírhedt „bírá-

lat* azt kürtöli nagy hangon, hogy „mindamellet, hogy a kávéház az épület földszintjének tekintélyes részét foglalja el, mégis sikerült(!) az Erzsébet-köruti oldalon több üzlethelyiséget is létesíteni, mi az épület jövedelmezőségére kedvező.“ Hogy mi érdem van ebben, nehéz kitálatni, mert ez magától értetik, sőt a programban direkté úgy van előírva; és természetes, hogy Hauszmann Alajos ur a köruti oldal földszintjére boltokat tett, mert hiszen ez így van az egész köruton minden házban.

Ha ez dicséret akar lenni, akkor ép úgy ráillik valamennyi többi pályatervre, mert mindenütt vannak boltok, némelyiknél több és szebb, mint Hauszmannál, de erről a leleményes „birálók“ hallgatnak. Azt azonban elhallgatja a „birálat“ hogy a boltokhoz tartozó 5 raktárhelyiség között három egészen sötét, rendetlen, hasznavehetetlen zug, míg másoknál a középfal átvan törve, a bolt-helyiség szervesen nyulik át a kettős traktuson az udvari falig, így több és szebb tért nyújt és a modern nagyvárosi igényeknek megfelel. Arról is hallgat a „birálat“, hogy a falehányó ép az egyik köruti bolt bejárata elé van tervezve. Vagy talán ez is „az épület jövedelmezőségére kedvező“? Ez a falehányó nyílás a pince alaprajzba be van rajzolva, de a homlokzatban nyomát hiába keressük!

A program „egy nagyszerű fényes kávéházat követel, mely a főváros egyik nevezetességét kell, hogy képezze és világvárosi igényeknek megfelelő fényes és kényelemmel legyen ellátva.“ Konstatáljuk, hogy a legtöbb pályázó ezen követelménynek meg is felelt; némely pályatervben meglepően szép és nagyszerű architektonikus megoldást találunk, melyek igazán hivatva lettek volna a főváros egyik „nevezetességét“ képezni. A Hauszmann kávéháza sem nagyságra, sem kiképzésre, vagy díszítésre, nem üt el a közönséges budapesti kávéház típusától, sőt a nagyszerűbbeket, pl. a Reutter kávéházat, még távolról meg sem közelíti.

Míg egyes tervezők az egész kávéházat nagyszerű csarnokká képezték ki és ez által valóban rendkívüli és meglepő térhatást értek el; míg a „biráló“ bizottság másoknál hibáztatja, hogy a kávéház

bár egy egészet képez, mégis több helyiségre van tagozva, és ez által nem hat elég nagyszerűen: addig a pályanyertes mű kávéháza 5 egymástól élesen elválasztott részből áll és a vestibul által 2 teljesen elkülönített csoportra van szétosztva. Ez az előcsarnok bár 70 négy-szögméter kiterjedéssel bír, mégis teljesen hasznavehetetlen. Sem ruhatárról, de még a pénztárról sincs gondoskodva; pedig utóbbi nélkül Budapesten kávéház nem lehetséges. A télen kikerülhetetlen 2 szél-fogó által a helyiség még jobban elfogaltatik és elcsufitattik.

A „nagyszerű“ kávéházba való bejárás kívülről, a homlokzaton sehogy sincs kiemelve, hanem ugyanazzal a legközönségesebb architektúrával láttatott el, mint a köruton száz meg száz más boltajtó.

A „birálat“ erőszakoskodik tovább, hogy „különös elismerésre(!) méltó a földszinti helyiségeknek az alagsorban(!) levő kávéházzal történt szép(!) összekapcsolása“ stb. Ez az „elismerésre méltó“ lépcső 1-25(!) széles, nagyrészt ék alakú lépcső-fokokból áll, lefejtve pedig 1 méterrel rövidebb mint a másik, a kávéház végén fekvő lépcső, úgy, hogy rajta a pincébe lejutni nem lehet. Más pályatervekben ugyanazon a helyen fekvő, egészen hasonló, hanem kényelmesebb lépcső, ugyanazon „birálók“ által kifogásoltatik.

A „nagyszerű kávéház“ 5.70 széles, 6.50 magasság mellett (jó arány!), míg másoknál a szélesség 6.80.

Ez a szélesség ugyan a Dohány-utcában az udvari traktus belevonása által nagyobbított, de csak látszólag, mert a hely, mely így nyeretik, majdnem teljesen elvész az 58 négy-szögméter nagy nyílás által, melylyel eme helyen a pincét megakarja világítani.

Ez által a drága hely elvész ugyan, de a cél még sincs elérve, mert ott ugyanis kevés a világosság, úgy hogy egyrészt a pince innen vajmi kevés világosságot fog nyerni, másrészt ez által úgy a pince mint a földszint fűtése és szellőztetése tönkre van téve, mert nagy hideg lesz alul, vagy ha alul fűtve lesz, a hőség, füst, étel, italszag, zaj, mind fel fog a földszintre huzódni és ez által a tartózkodás az egész helyiségben tűrhetetlenné fog válni.

A billiárd- és játék-szobák a pincében vannak elhelyezve. Ez már mint idea is szerencsétlen, mert senki, a ki a buda-

pesti viszonyokat ismeri, nem fogja elhinni, hogy a jobb közönség le fog menni abba a pincébe, mikor talál száz meg száz biliard-termet földszinten. Azon kívül a biliardok meg fognak dagadni, vetemedni, hasznavehetetlenek lesznek a pincében. Ez a hiba még tetézve lesz a pince rendkívüli alacsonysága és sötétsége által, mert 3·30 magasság e célra teljesen elégtelen, és mert az udvarban alkalmazott 0·60 széles világítási akna, sem pedig a metszetbe berajzolt pince ablakok, dacára annak, hogy sem a földszinti alaprajzzal, sem az építési szabályokkal meg nem egyeznek, a kellő világosságot, nem szolgáltatják.

A pince nappali világítása tehát teljesen elégtelen, dacára annak, hogy a program erre különös súlyt fektet. Hogy ezek a sötét biliárd- és játszó-szobák „nevezetességet“ fognak képezni, az bizonyos, — de nem abban az értelemben, mint azt a program követelte. Más tervezők a biliárd- és játszó-szobákat a félemeletre, vagy az I. emeletre tették; hogy az szebb és jobb — az iránt kétség nem merülhet fel. Megjegyzendő, hogy a tervekbe berajzolt asztalok, székek és közök méretei oly csekélyek, hogy pl. egy szék alig 20 cm. széles és 25 cm. hosszú, holott a legkisebb Thonet-szék átmérője 40—42 cm.; hogy egy asztal 4 személy számára 50 cm. széles és ép olyan hosszú, mi egy, legfeljebb 2 személy számára alig felel meg. Ez által a rajzban több asztal és szék fér el a kávéházban, mint majd a valóságban, és ez által a nézőben kedvező csalódás idéztetik elő, mely azonban közelebbi megtekintésnél az ellenkező hatást idézi elő.

A hatalmas „bírálok“ konstatálják, hogy „a kávéházi mellék helyiségek kielégítők (!) és csakis (!) az árnyékszékekre nézve volna kívánatos (!), hogy azok jobb világítást nyerjenek.“

Ezek a „kielégítő“ mellék-helyiségek állanak: az igen távol eső 26 □ m területű kávékonyhából, indirekt világítással, 1 darab, mond egy darab klosetből nők számára, mely teljesen sötét és nincs szellőztetve, végül három klosetből az urak számára, melyek egy 8 □ m-es légudvarba nyílnak.

Női toillettről, a »nevezetességet képező« kávéházban szó sincs.

Az urak pissoirja direkte a kávéteremből nyílik; absolute se világítása, se levegője nincs, tehát a „nevezetességet képező kávéház“ — parfümos lesz.

Tekepálya a Hauszman Alajos tervén nincs, pedig, a program direkté követeli; hanem a derék „bírálok“, ezt Hauszmann tervénél észre nem venni, kötelességüknek tartják. Az összes kávéházi helyiségek területe földszint és a pincében a mellék-helyiségeken kívül 884 □ m, más terveknél kétszer annyi.

Mindezek után el kell mindenkinek ismerni: hogy térhatásra nézve a többi tervekben vannak nagyszerűbb kávéházak, területre nagyobbak, beosztásra célszerűbbek — és ezt nevezi a „bírálat“ pythiai orakuláma: a „programm szellemének.“

Szervilis dicsérettel folytatja tovább a „bírálat“, hogy a hivatalos helyiségek elrendezése, hozzáférhetése célszerűen és szépen van tervezve. De elég naivek a „tudós bírálok“ még is megenlíteni, hogy Hauszman Alajos tervén az „egyes udvari helyiségek, s a belső közlekedésre szánt folyosó kevésbé (!) jó (?) világítással bírnak.“ Tényleg a váróterem, a fölülvilágító dacára, rossz világítást nyer, azaz sötét. Hat pillérje a levegőben áll. A hivatal beosztása teljesen rossz: rendetlen, ferde; zig-zugokon át jutni csak a pénztárba. A józan ész hozza magával, hogy a titkárnak az igazgató mellett kellene lenni, továbbá az orvos a pénztár és könyvelőség közé van beékelve, az ügynöki társalgó teljesen sötét, úgyszintén az átjáró; az igazgató előszobájához pedig csak a klosettek mellett elmenve, lehet jutni.

A klosettek a vestibulre néznek, teljesen sötétek, az összes búz a vestibulbe megy.

A lakások úgy általános koncepcióra, mint a részletek alakítására nézve teljesen el vannak hibázva. A ház fényes fekvésével, a követelt „monumentális palota“ jellegével és a program ama követelésével, hogy az épület „a modern technika összes vívmányaival“, liftekkel, központi fűtéssel, villamvilágítással, pompás kőhomlokzattal legyen ellátva: mindezzel a lakások általános koncepciója kiáltó ellentétben van. Ebben a drága épületben, mely oly fényes és kényelemmel legyen berendezve, a minőt eddig Budapesten még nem láttak, nemcsak hogy egy szép uri lakás sincs a Hauszman Alajos tervén, hanem kifogástalan lakás egyáltalában nincs. Itt systemát hiába keresünk; — a pompás körútra csupa 4 szobás kisebb lakás van tervezve (mert nagy lakásokat tervezni az udvari labirinth nem engedte meg), míg

hátul nagyobb lakást találunk. Mind a 4 emelet nincs úgy beosztva, a hogy az építész akarta, hanem a hogy a rossz földisposzió megengedte.

A sok és kis lakás ebbe a házba nem, hanem inkább egy házspekuláns külvárosi bérkaszárnájába illik. Minden szűk, erőltetett, sötét. A fényes palotához illő térbőséget, kényelmet hiába keressük a Hauszman Alajos tervén.

Hogy elegánsabb lakóra nézve nem kellemes annyi sok kis lakóval egy házban lakni, és hogy ez által a lakások értéke csökken, az kétséget nem szenved.

Van ugyan a körúti sarkon az I. em. egy 6 szobás, a II. és III. em. egy-egy 5 szobás lakás, de itt a 2 utolsó szobának nincs külön bejárása, a konyha 48 □ m; cselédszoba 14 □ m területű, azaz oly minimálisak, a minők az 500—600 frtos lakásnál talán megengedhetők, hanem a fényes palota főlakásánál nem.

Hogy ily nagy lakásnak (II. em. 3.) csak egy cselédszobája, hogy valamennyi lakásnak csak 1—1 klosetje van, nagy hiba. Vagy talán az illetők szaladjanak 50 m távolságba, 3 idegen lakás előtt végig menve, a 2 db. nyilvános, és 7 lakóval közös klosetre?

Hisz ez özönvíz előtti állapot és nemcsak az ilyen házban, hanem mai nap még a legutolsó külvárosi házban, sem tűrhető. Architektonice durva hiba, hogy a legtöbb kloset (16) a díszudvar árkdjaira nyílik, azok mellett a lakóknak el kell menniök; valahányszor haza jönnek és elmennek. Durva hiba, hogy a díszudvar ablakja előtt válaszfal áll, mely a kloseteket az éléskamráktól elválasztja. Alaprajz és homlokzat folytonos küzdelemben vannak egymással, a ryalitek és belső falak között semmi összefüggés nincs; az ablakok nincsenek a szobák közepén, vagy részarányosan, hanem egészen rendetlenül vannak elhelyezve.

Ezek oly hibák, melyeket nem a műegyetem, hanem az ipariskola megbuktatással büntet.

Ezzel az elhibázott koncepcióval karöltve jár a részletek alkotásánál számtalan hiba, mely a lakásokat teljesen elrontja.

Már volt említve, hogy az összes előszobák, konyhák, cselédszobák a főudvar 3 oldalán másodvilágítást nyernek, azaz sötétek; ehhez járul, hogy területük tel-

jesen elégtelen az I. em. 4. sz., II. em. 2. és 5. sz., III. em. 2. és 5. sz. lakások cselédszobái 10 □ m területtel bírnak. Ily helyen lehetetlen csak 2 cselédet is elhelyezni.

Az I. em. 5. sz., II. em. 6. sz. lakás előszobája, cselédszobája, klosetje és kamrája; továbbá a IV. em. 8. sz. lakás előszobája, konyhája cselédszobája, kamrája és klosetje teljesen sötétek.

A légudvarok oly rendkívül kicsinyek (1.44, 1.95, 2.20, 4.50 □ m., és 8.93) □ m. olyanok, a melyekbe cselédszoba, 2 fürdő stb. nyílik. Ezek az építési rendszabályokba ütköznek, mert legalább 12 □ m-el kellene bírniök. Persze a derék „birálók“ ezt nem veszik észre — a Hauszman Alajos tervénél. A II. em. 1. sz. és III. em. 1. sz. lakásnál ruhatár a 1.95 □ m. légudvarból világítatik és szellőztetik.

IV. em. 1. sz. lakásnál a fürdő a 1.95 □ m. légudvarból villágítatik és szellőztetik.

I. em. 2. sz., II. em. 3. sz., III. em. 3. sz. lakásnál a ruhatár a fürdőből világítatik és szellőztetik (!)

IV. em. 3. sz., IV. em. 5. sz. lakásnál a kamra a cselédszobából világítatik és szellőztetik (!)

IV. em. 4. sz. lakásnál a fürdő az előszobából világítatik és szellőztetik (!)

Azt kérdezzük, hogy mindez jó-e és megengedhető-e?

A IV. em. beosztása teljesen el van hibázva. Három lakás van, mely csak 2 szobából áll (köztük kettő a körútra néz), lehetetlen mellékhelyiségekkel és fel nem található bejárással bír. (IV. em. 1. és 2.) 3 utcai lakásnál hiányzik a fürdő; a 9. sz. lakásnak pedig se cselédszobája, se fürdője, se closetje nincs!

Hisz ez nem monumentális palota, nem is körúti ház — ez már munkás lakás!*)

Az utcai lakások szegénységével éles ellentétet képeznek a maguk pompájában — ne tessék nevetni — az udvari lakások. Ezek állanak előszobából, fogadó-, ebédlő-, háló- és gyermekszobából; (de közülök csak egybe juthatni direkte az előszobából), továbbá konyha, cselédszoba, fürdő, kloset és kamrából.

*) És e ház tulajdonosa elég merész volt arra, hogy eme szegény méretű házat felajánlja a szabadelvű pártnak „fényes klub helyiségül“; mit létesíteni e méreteknél épenséggel lehetetlen. Természetes, hogy e „gseftből“ nem lett semmi.

Ezek a szobák nagyobbak a legtöbb utcai szobánál és oly szép nagy, világos előszobája egy utcai lakásnak sincs, mint ezeknek az udvari lakásoknak; — konyha és cselédszoba pedig ép akkorák, mint a legnagyobb lakásnál a házban, — szóval ezek az udvari lakások (!) az egyetlen szép lakások az egész házban.

Ezek a lakások ismétlődnek földszint és a harmadik emeleten; a negyedik emeleten ketté van osztva ez a lakás, hanem itt már az egyik lakásnak nem jutott se konyha, se kloset.

Mily szerencsétlen gondolat e házban udvari lakásokat tervezni, mily szerencsétlen ezeknek túlnagysága, a többihez való aránya! Ki épít mai nap udvari lakást, ha kikerülheti? Oda jobb lakót nem kapni, ugyanazt a beépített területet pedig sokkal jobban fizetik meg, ha utcai lakáshoz van csatolva.

Ha ez hiba mindenütt, úgy kétszeres hiba ezen tervnél, a hol udvari helyiségekben oly hiány van.

És mind erre azt mondja az „igaz“ „birálat“, hogy „a lakások felosztása és célszerű berendezése ellen kifogás általában nem tehető. Megemlítendő azonban, hogy az udvari helyiségek részben (!) másodvilágítást (!) nyernek, egyesek pedig, melyek a traktusok keresztezésénél fekszenek homályos világításban (!!!) részesülnek.“ Merészség kell hozzá, ilyen összeírni s így saját szakreputációját tönkretenni.

„Szerkezeti szempontból — ilyen fanatikus vakmerőséggel folytatja a „birálat“ további nyaktörő koncepcióit — a tervezet ellen más kifogás nem emelhető, mint (!) az, hogy egyes helyeken, nevezetesen a kávéház pilléreinél az építő anyag hordképessége szélső határáig vétetett igénybe.“ Ez ugyan elég baj. Más terveknel sokkal kisebb dolgok nagy hibákká vannak felfújva, — itt a nagy hiba, mely egymaga is tönkreteszi a tervezetet — ki-méletesen lett körülírva.

Azt, hogy az I. em. váróterem 6 pillérje a levegőben áll, továbbá, hogy az udvari főfal 4 emeleten keresztül 24. m. magasság mellett az összes rajta nyugvó szerkezetekkel, valamint a lépcső és udvari lakás közötti szerkezeti fallal együtt, a földszint 0.60-as árkádpillérekre van állítva, ezt a „birálat“ látni nem akarták, a metszetben pedig bölcsen kikerültetett. Más terveknel a klosetcsövek vezetése igen sok fejtörést okozott a „birálat“nak, — pedig egyszerű dolog, — itt nem vették

észre, hogy éppen a fővestibul fölött vannak klosetek a II., III. és IV. emeleten; továbbá, hogy a IV. em. 5. és 6. sz. lakások klosetcsöveit a kávéház miatt egyáltalában nem lehet vezetni!

Ime a főhibák, melyek az elhibázott, földdisposícióból szükségkép következtek.

Azonkívül vannak még kisebb hibák, ilyenek pl.: a liftek alá megható naivsággal oda írja a tudós professor úr: „Kávéspincéje.“ Úgy látszik, hogy soha felhúzó gépről nem tanult, de azt nem is láthatta, és azt hiszi, hogy ez a pokoli masina, magától megy, gép, motor, stb. nélkül. Mindezekről tervében mindkét liftnél szó sincs.

A fűtési anyag a körvestibul alá van tervezve: Hogyan jut le oda a szén? Vagy a dísz vestibulon kell ledobni, vagy nagy távolságból kell oda hordani. Mindkettő rossz.

A központi fűtés, és fűtési anyaghoz nincs külön lejárás; ezek a lakók pincéitől nincsenek elválasztva.

A körúti kapú oszlopai 2.4re állanak elő az építési vonaltól, ami tudvalevőleg az építési szabályokkal ellenkezik, mert a köruton 1.40 a legnagyobb megengedhető kiszökkelék.

Ha még ezt se tudja a városi főmérnök úr, akkor mit tud? — Hiszen ezért ült a „birálat“ között De ezt és ilyen dolgokat Hauszman Alajos tervénél nem akarták észre venni.

A milyen tervszerűtlen, sok ügygyel-bajjal, rendszer nélkül összeillesztett, nem komponált az alaprajz, ép oly semmitmondó, jellem és értéktelen a homlokzat. A birálat elismeri, hogy a homlokzat a „különlegességre igényt nem tarthat;“ mit azonban a program, mint főpontot tűz ki. Tegyük még hozzá, hogy az épület egységes stílusban sincs tartva; hogy se olasz, se német, se francia; se modern; hogy a közép, manzárd barokk felfogásu, a szerencsétlen sarok végződés pedig góth felfogás, hogy a karyatidok közötti interkolumna aránya borzasztó; úgy szintén az ezeken nyugvó orom arányai, és hogy ez orom és tető kiképzés csak rossz kópiája az Erzsébet-körút 15. sz. háznak.

A kompozíció szegényes, minden fantázia és érdekesség nélkül, a megtestesült jelentéktelenség. De hogyanis lehetne 2.90-es tengely közöknél monumentális hatásról szó? Hiszen a legtöbb közönséges bérháznak nagyobb tengelyközei vannak.

Az ablakkeretek és végződésük oly soványak és szegényesek, mint a hogy ezt a legrosszabb berlini épületeken találni. A főkapu szűk és jelentéktelen, 2·00 széles 3·25 magas nevétséges kis méretekkel. A zárt erkélyek alakja száraz, architektúrája mintha fából lenne, főpárkánya pedig iszonyú nehéz, ugyanaz mint a két emeleten átnyúló nagy oszlopok párkánya.

Az I. em. 2 m. széles nyílásokkal úgy van kiképezve, mintha ott üzlet- vagy kávéházi helyiségek volnának, hanem az alaprajzba csak 1·75 m. széles ablakok vannak berajzolva, mert ott nincs üzlet, hanem lakás.

Ez, — mondjuk — tévedés, de az a szerencsétlen lakó a ki a kirakat mögött fog ott lakni, köszvénynyel fogja megadni az árát.

A legdurvább és legkardinálisabb architektikus hiba az, hogy a körút tompa sarkán nincs nyílás, hanem hatalmas pillér. Ez minden képzett szemet mélyen fog sérteni. Ezt Hauszmann Alajos úr is érezte, és ezért a homlokzaton hozzárajzolt a dohányutcai homlokzathoz önkényesen egy darabot, hogy a rajzot úgy tüntesse fel, mintha az volna a letompított sarok.

Az ábrázoló mértan szabályai szerint, vagy az egész dohányutcai homlokzathoz, vagy semmit sem kellett volna oda rajzolni. Így sikerült a nézőben kedvező csalódást előidézni, a mi az építészeti tervnek nem lehet feladata. Egy pillantás az alaprajzra, és oda a szép csalódás és előtünk áll a rideg valóság — hazugság.

A hátsó homlokzat egyszerű, hanem izléstelen és külvárosi bérkaszárnának beillik.

Minden szakembernek el kell ismerni, hogy ebben a főhomlokzatban hiányzik a művészi eszme, a részletek szépsége, változatossága és arányossága és hogy akár monumentális, akár festői határról vagy más művészi benyomárról szó sincs; másrészt, hogy a pályatervek homlokzatai között nem egy, hanem több van olyan, mely nemcsak relative, de absolute, nemcsak Magyarország, hanem az egész világ építészetének mai alkotásait tekintve, igen magas művészi színvonalon áll és fogantatás esetében a főváros egyik díszét képezte volna. Az ilyen homlokzatokra csak azt mondja meztelen cynizmussal a „birálat:“ „Az épület külső megjelenése, gazdag, hatásos és építő művészeti szempontból elég (!) sikerült.“

A Hauszmann Alajos tervén a vestibul kiképzése közönséges, az udvari arkádok arányai különösen a III. emeleti pillérek hosszú, szűk fülkéi csunyák és a földszinti nyílások elosztása önkényes és indokolatlan.

Ezzel szemben konstatálhatjuk, hogy a vestibulok és udvarok kiképzésénél más tervekben a leggyönyörűbb és legérdekesebb művészi alkotásokkal találkoztunk.

Jellemző a II. és III. díjnak miként történt odaitélése. Miután a díjakat okvetlenül oda kellett valakinek ítélni, nagyon közel volt a veszély, a Hauszmann Alajos-féle terv, sok gyengeségének tudatában, hogy még a társaság laikus vezetői is, nem az I-ső díjat, hanem a II. vagy a III-ik díjjal kitüntetett tervet fogják jobbnak találni, és kivitelre elfogadni, s ez által az egész ravasz akció kárba veszett volna.

A „birálók“, hogy ennek elejét vegyék, a II. és III. díjjal kitüntetett pályatervet, a részletes bírálatban oly kritikával látták el, különösen a szerkezeti kivitel, tehát azt, a mit laikus legkevésbé tud megítélni, és a mitől leginkább megijed; annyira kérdéses és veszedelmesnek tüntették fel, hogy már pusztán elolvasásnál borsódzik az ember háta; és mi sem természetesebb, mint az, hogy a társaság ily ajánlás mellett, ezeket a terveket kivitelre el nem fogadhatta és így Hauszmann Alajos diadala biztosítva lett.

Nem akarunk itt a kifogások megvitatásába bocsátkozni, — mert hosszadalmas lenne; csak konstatáljuk: hogy ugyanazok a hibák fordulnak elő a Hauszmann Alajos tervénél is, de ott vagy el vannak hallgatva, vagy jóakaró hangon leplezve; — hogy itt nem nyilvános, anonym pályázatról volt a szó, hanem felszólított, ismert építészekről, — kiknek technikai tudatában, ha a társaság kételkedett, minek szólította fel őket? és a kik annyi nagyszabású épületet építettek, hogy az ő megbízhatóságukban kételkedni nem volt szabad, hanem fel kellett tenni, hogy itt is helyes, megfelelő szerkezeteket alkalmaztak volna; — hogy a szerkezeteket egy 1:200 m való kis méretű terv után nem is lehet megítélni; abból még azt se látni, téglából, kőből, vagy vasból van-e valami gondolva. De a szerkezet nem is képezi az ily pályázat célját.

Természetes, hogy az olvasóban e bírálat elolvasása után az a kérdés támad: ha csakugyan ilyen rosszak ezek a tervek, hát miért adták nekik a díjakat?

Ime tehát az itteni „jury“, helyesebben mondva, a juryt befolyásoló „tanár úr“ képe, — kinek más célja nem volt, mint az, hogy a kölcsönösség reményében tanártársa egy jó üzletet csináljon, ha e mellett a „New-York“, meg a többi építészek a rövidebbet is huzzák. Itt áll ezen „jury“ véleménye, melynek minden egyes része meg van döntve.

Ilyen „bírálat“ nyilvánosságra való hozatala után, és ilyen bírálat után pályadíjat nyert tervezés után, sem az egyik, sem pedig a másik tanárnak nyilvános tanszéket nem volna szabad elfoglalni; miről körülményesebben jövőben fogunk értekezni.

A tervező építészek, hivatkozva a jogi momentumokra, nyíltan követelik, hogy a „New-York“ nekik erkölcsi és anyagi elégtételt szolgáltatasson; minek folytán felszólították per útján a társaságot, hogy külön külön mindegyiküknek a díjszabályzat szerint a tervekért, keresztmetszetért, homlokzatokért, épületleírás és költségvetésért járó díjazást fizesse ki. Hogy tegyen intézkedést arra nézve, hogy az összes pályázati tervek nyilvánosan kiállittassanak és azok az általuk megválasztandó három bécsi építész által a társaság költségén megbíráltassanak.

Terveik megfizetését annál inkább követelik, mert a budapesti képviselőség az ő szellemi tulajdonukat, összes terveik lefényképeztetése által birtokába vette, sőt azokat használatra Hauszmann Alajos kezéhez juttatta; a társulat tehát azokat, — szellemi tulajdonjogukat maguknak fenntartva, — megfizetni köteles.

Mint a legérdekesebb momentumot fel- emlíjtük azt a körülményt is, hogy Hauszmann Alajos, a tanár, egészen más homlokzatot készített most utólagosan, a felfekvő többi díjazatlan pályatervek alapján, mit a laikus is az első pillanatra azonnal észre vesz.

Összehasonlítás végett közöljük Hauszmann Alajos ur pályázati tervét és azt, a melyet akkor készített, a mikor a többi terveket látta. Nem kell sok kutatás hozzá, hogy az vizsgáló reáismerjen az új tervezeten mindama dolgokra, melyek a pályázati tervén ugyan nem voltak, de a melyek a többi terveken már a pályázatnál szerepeltek.

Ilyen eljáráshoz kommentár nem kell. Ilyent cselekedni senkinek, legkevésbé pedig egy tanárnak, nem illik, nem szabad.

Végül még megjegyezzük, hogy az egyes pályázó építészek kritikát irtak a ter-

veikre irt helytelen és igazságtalan „bírálatra;“ mely kritikákat közölni akarjuk különösen azért, hogy a közönség lássa, miképen fabrikáltak nálunk az úgynevezett építészeti „bírálatok.“

Megkezdjük e lap szerkesztőjének a megjegyzéseivel, ki a következőket írta a „bírálatra“:

Az én terveimre konstatálják a „bírálok“, hogy azok „a programot kielégítik.“ A kávéházi alaprajzomra, mely program szerint a „különlegességnek,“ megfelel, és mint ilyen lett volna kiemelendő, csak azt mondják, hogy igaz ugyan, hogy „ez az elrendezés szokatlan“ (!), hanem ily alaprajzot már a rómaiknál lehet feltalálni (!) (?) persze, hogy nem kávéházaknál. De nekik az mindegy; reá fognak a tervezetre mindenféle alaptalan dolgokat és elég ügyetlenek bevallani, hogy „közlebről megvizsgálni mellőzték,“ de azért célszerűségét kétségesnek mondják a nélkül, hogy — saját szavaik szerint — megvizsgálták volna. Pedig annyira meg nem vizsgálták, hogy a kávéházi oldalhajókat „folyosóknak“ tekintették és ilyenekről álmodoznak. Azt állítják továbbá, hogy a kávéház közép hajója „úgyszólván (mi ez?) sötét;“ — már pedig ezt az állítást csak a vak kockáztathatja, mert hiszen a kávéház a földszintén 6 rengetek nagy nyílással az utcáról, és 3 nyílással az udvarról van világítva és ugyanannyi nyílással bir az utcáról és az udvarról a félemeleten is. Épen úgy bátran lehet vaknak nevezni azt, a ki tervem körtermét sötétnek jelzi, mikor ennek 5 nagy nyílása direkt világítást szolgáltat.

Hogy minő felületességgel és rossz intencióval állították össze a budapesti „bírálok“ az úgynevezett véleményüket, kitűnik leginkább abból, hogy egészen valótlán dolgokat nem átalottak mint igazságokat feltüntetni. Így azt mondják kávéházi tervemnél, hogy „az udvari páholy-sor lépcsővel egyáltalán nem bir,“ — holott ennek igen kényelmes, az udvarból, jól megvilágított lépcsője van; sőt kényelem tekintetéből még folyosóval is rendelkezik.

A souterain és a kávéház közti összeköttetés két kényelmes lépcsővel van kétoldalvást létesítve. A „bírálok“ még is vak elfogultságukban az ellenkezőt állítják, egész lakonice azt mondván, hogy „nincs és az a mely van, nem kielégítő.“

A kávéházi hölgyterem úgy terveztetett, hogy az általános kávéházi közönségtől bizonyos mértékben elkülönítve legyen, de oly-

formán, hogy egyrészt a kávéházzal összeköttetésben maradjon, másrészt pedig, hogy a hölgyterembe egészen külön is belehessen jutni. A „bírálok“ mégis azt a valótlanságot állítják, hogy a hölgyteremnek a kávéházzal való összeköttetése „nem felel meg.“

Épen ilyen valótlanságot állítanak akkor, a midőn azt mondják, hogy a billiárd terem mérete „nem felel meg,“ — holott az, az ahhoz értő szakértők kimérése szerint megfelel.

De a merészség, valótlan dolgokat állítani, akkor jön tetőpontra, midőn ezek a „bírálok“ azt állítják (egészen komolyan, mintha igazat beszélnének), hogy „a kávéházi mellék helyiségek sötétek;“ — mikor sem a földszinten, sem pedig a félemeleten semmiféle mellék helyiségek nincsenek és más helyiségek, a melyek ott vannak, azok mind egytől egyig világosak. A kávéház mellék helyiségei mind az utolsó emeleten vannak elhelyezve és valamennyi világos.

Elég kegyesek a „bírálok“ beismerni, hogy „a terasseok eszméje előnyös.“ Hogy azonban valaki e dicséretet igaznak ne vegye, nyomban le is rántják a terasseok eszméjét, sőt „nem létesíthetőknek“ nyilvánítják, miután — az ő légből kapott állításuk szerint — „a dohányutcai homlokzat vonalon túl, a megengedhetőnél nagyobb kiszökeléssel van tervezve.“ A térrajz ugyan tájékozást nyújt az iránt, hogy e terasseok a dohányutcai részén 2 méter szélességben, saját területen vannak elhelyezve, tehát oly területen, a melyet elfoglalni szabad; de mi nekik a térrajz? mikor ők minden áron gáncsoskodni akarnak, ha mindjárt az igazság rovására is.

A kávéház mellék helyiségeinek a padláson lévő elhelyezését a nevezett „bírálok“ szintén kegyesek jónak mondani, de egy szuszra, „utánzott“ dolognak állítják és „gyakorlati értékre kétségesnek,“ mert az ő fogalmuk szerint a kiszolgálás nehéz lenne. El kell ismerni, hogy az ő szűk látkörük szerint, — a kik soha ily dolgot nem terveztek, s úgy látzik, hogy nem is tanulmányoztak — igazuk lehet, mert ők azt be nem látják, hogy a liftekkel való közlekedés nemesak tisztább, de sokkal könnyebb is, mint ha a kiszolgálás az udvari piszkos zúg kávéházi konyhából történik.

Az alaprajz elrendezésére nézve a többször nevezett famózus „bírálok“ a

„höchste Fruktifizierung“ elvét állítják fel, a mennyiben programellenesen azt mondják, hogy „a tér gazdasági felhasználása tekintetében nem helyes,“ — holott a program 3-dik pontja világosan „egy monumentális négyemeletes palota“ tervezetét követel. — Vagy talán a „bírálok“ a palota tervezésnél is a „höchste Fruktifizierung“ elvét akarják keresztül vinni? Meglehet. Elég komikusak hozzá; s azon kívül egyikük sem nem tervezett, se nem épített palotát.

Díszlépcsőmet a „bírálok“ lenézőleg „kielégítőnek“ jelzik, holott ilyen lépcsőház kiképzése a ritkán sikerült alkotások közé tartozik. Az előcsarnokot „homályosan kivilágított“-nak mondják; holott az rendkívüli nagy nyílások által direkt meg van világítva és ezt az előcsarnokot csak a vak állíthatja sötétnek.

A „bírálok“ kifogásolják, hogy a hivatalos helyiségek az Erzsébet-körútra vannak tervezve és így az értékes rész nem lakások számára van fentartva. A program 3-ik pontja azt követeli, hogy az Erzsébet-körúton a társaság hivatala számára megfelelő hivatalok terveztesse. A mint tehát látszik, a bírálok pártoskodása még a program betartását is helyteleníti, mert ők csak egy célt tartanak szemük előtt: t. i. Hauszmann Alajos tervének a diadalra juttatását s ezért van szükség a többi tervek gáncsolására ott is, a hol per absolutem semmiféle ok arra nincs.

Igy tüntetik ők fel a Miksa-utcai igen szép és különben igen nagy lépcsőházamat „hátsó lépcsőnek“ és mint valami nagy hátrányt, fontos képpel adják elő, hogy ez a kényelmes lépcső „a lakásokhoz külön vezet“ (megjegyzendő, hogy e külön lépcső mellett mindjárt Lift van alkalmazva) holott ezt a körülményt igen nagy előnynek kellett volna feltüntetni, mert a hivatalos helyiségek el vannak különítve a lakásoktól.

Kifogásolják a „bírálok“ a lakások nagyságát. Eltekintve attól, hogy a kiadott program szerint palotaszerű lakások követeltettek, a helybeli képviselő, a ki a felvilágosítások megadására programszerűleg fel volt jogosítva, maga azt mondta a tervezőnek, hogy csak nagy lakások terveztesse, a mi különben a dolog természetében fekszik, hogy ilyen palotaszerű épületben kis lakások és szeszszűk leg nem tervezhetők. De hát m ezeknek a „bíráloknak“ a program? Ők feltették

magukba: minden tervet, még a legjobbat is legyalázní, hogy alapot nyerhessenek a legrosszabb tervre reá fogni, hogy ez a jó, annál is inkább, mert Hauszmann Alajos nem tudott nagy lakásokat tervezni. Az oka, hogy miért kifogásolják a „bírálok“ a nagy lakásokat, noha ilyenek programmszerűleg megköveteltettek, az, hogy Hauszmann Alajosnak nagy lakásai nincsenek.

Ilyen intenció által vezéreltetve, valótlan állításokra is vetemednek; mint például valótlanul azt állítják többek közt, hogy az általam tervezett lakások mellék-helyiségei sötétek. Igen, sötétek a helyiségek, — a Hauszmann Alajos tervén, a hol még a lakások is sötétek; csak hogy ezekre a bírálok nem azt mondják, hogy sötétek, hanem hogy „homályos világításban részese-sülnek.“

Az udvarra megjegyzi nagy kegyel-mesen, hogy az „egyébként megközelítő-leg (!) a beépített területtel kellő arány-ban áll“ (!) A Hauszmann Alajos tervén az udvarok egyáltalán nem megfelelők; de ezekre már a táncoló „szakértők“ azt mondják, hogy „a beépített terület, az ud-varok térségéhez képest valamivel keve-sebb lehetne“ (!)

Szerkezet, stabilitás szempontjából nem ajánlják a tudós „bírálok“ az én középfa-lom létesítését, hanem elhallgatják egészen azt,

hogy a tervek mellett, ugyancsak e kivi-telre részletes számítás feküdt, mely e ki-vitelnek a stabilitását számszerűleg bebizonyítja. Szemben ilyen tényekkel, ez az eljárás a legnagyobb lelkiismeretlen-ségre mutat.

Épen ilyen lelkiismeretlenséget, sőt merészséget követnek el ezek a „bírálok“ akkor, a midőn azt állítják, hogy a fal-vastagságok az én tervezetemen nem ele-gendők. Ez állításuk tökéletesen valótlan, mert az én falvastagságaim még nagyobbak, mint a szabályok által előirt méretek.

Azonban az épület monumentális jel-legéről, a program betartásáról, a kávé-ház nagyszerűségéről, a különleges alkotásról stb. stb., a mit a program sorban mind követel, — mind e dolgokról a „bírálok“ semmit sem mondanak, természetesen azért, mert akkor más terveket kellene ez alapon előtérbe állítani és Hauszmann Alajos tervét egészen elejteni. De néhány 4—5 sorral megemlékeznek az én terveim művészi kiképzéséről s e kifakadá-saikról kellene még nekem is megemlékezni. Azonban oly nevetségessé teszik magukat a többi tervek legyalázásában és a Hauszmann Alajos terveinek dicsőítésében, melyek nekik „előkelők (!) és „tetszetősek“ (!), hogy a „bírálok“ e handabandázására komolyan válaszolni lehetetlen.

JUBILEUMI DISZ.

(H. A.) Megülte az ország a koronázás 25-ik évfordulóját, a melyet a hivatalos körök egyúttal a kiegyezés jubileumának címével láttak el. Országszerte, sőt külföldön élő honfitársaink is ünnepélyeket rendeztek ez alkalomból; az ünnep fény-pontja természetesen a főváros volt s így itt tűntek fel az árnyoldalak is.

Az ünnepélyeknek politikai és nemzeti szempontból való tekintése nem e lap feladata. De azt hisszük, nem lépjük át határunkat, ha általános művészi és különösen képzőművészeti álláspontból néhány épen nem officiózus színű megjegyzést teszünk az ez alkalommal felmerült tömérdek visszáságra. Ezek észrevételére nem kellett valami kritikus szem; a független, magasabb színvonalú, művelt közvélemény privatim konstataálta ez idétlenségeket nagy részét, de a nyilvánosság előtt jóformán eltagadták s a loyaltás fátyola

borúlt a tehetetlenség, izetlenség, kicsinyesség, kapzsiság és művészeti hazugság azon zagyvalékára, a mely dekorációul szolgált a jubileumi ünnepélyeknél. Pedig a jelentős alkalom, a főváros reputációja, a hivatalos külföldi nevezetességek kritikájának kitett nemzeti parádé, a mozgásba hozott rendkívüli apparátus és az óriási költségek tekintetéből jogosan várhattuk volna azt, hogy a nemzet fényének és lelkeségének, a főváros jelentőségének megfelelő, kulturtörténeti nevezetességű és magas művészi színvonalú, fenkölt szellemtől átlengett ünnepélyvel ülik meg a király és nemzet ezüstlakodalmát, ha már nem tartották helyesebbnek tünékeny csillogás és kevés tartalmú zaj helyett maradandóbb nemzeti kulturalkotással ülni meg a kiengesztelődés örömnapiját.

Csak röviden konstataáljuk, hogy a ju-

bileum egyetlenegy zeneművet sem hozott létre, a melynek bármi becsé lett volna, s hogy az alkalmi költészet mondva csinált poémáiban volt ugyan itt-ott szellemesség, okos gondolat, sőt igazság is, de nem volt lendület, valódi költészet. Áll ez a szinpadai termékekre is tartalmukat tekintve, míg a tulajdonképeni témánkat érintő jelenetelésre nézve a nemzeti színházban a közvélemény kénytelen volt megegyezni abban, hogy az igen silány vala. Az operaházi díszelőadás dekoráció része már többet mutatott, hanem a rendezésben Tissot úr híres művének alapos tanulmányozása mutatkozott.

A dekoráció uralkodó és általán szembe-
tálló eleme persze az utak, terek, házak stb. nyilvános és magán díszítése volt. A civilizált világban az ilyen díszítés ily kiváló alkalomkor műtörténeti jelentőségű momentummá szokott emelkedni.

Zseniális művészek nagy ambícióval gyönyörű alkotásokban excellálnak s a köz-készséggel nyújtja az anyagi eszközöket. Vajjon csakugyan igaz, hogy nekünk vannak világhírű festőművészeink, jeles műépítőink? És igaz-e, hogy a jubileumi dekoráció rendkívüli sok pénzbe került? Hát akkor mért volt ez a díszítés olyan silány és szegényes, olyan izléstelen és idétlen. Valószínűleg azért, mert a böles városatyák inspirációjából és invenciójából eredt a koncepció, szorgalmas irnokok s más . . . nokok és . . . nők csinálták a tervet és becsületes mesteremberek hajtották végre. S a magánpolgárok, a hogy ildomos adófizetőkhez illik, alkalmazkodtak a kommunitás példájához. A vállalkozók nyertek vagy vesztek, a tömeg szájtátva bámulta a pompát, a civilizált külföldi, pl. a sinai követ szánalmasan vállat vont; a nem hivatalos izlésű, s már kulturát láttott hazafi pedig szégyenkezve és boszankodva olvasta a hivatalos lapok loyalis elragadtatásait.

De hogy ne elégedjünk meg e sötét általánosságokkal, kísértsük meg emlékezetből vázolni azokat az impressziókat, a melyeket a „diadalut“-on végig járva nyertünk. A pályaház gonddal és bizonyos csínnal volt díszítve, hanem minden nagyobb szabás nélkül. Az első diadalkapu talán „herceg“ lett volna, ha cukorból csinálják vala. A sok kisserű cifra miniatúr-részlettől az egész teljesen hatástalan maradt. Az oktagon-tér volt az egész útvonal legjelentéke-

nyebb forduló-pontja. Szinte kiáltva kínálkozott nagy effektusok, impozáns hatások kifejtésére. Ezt nem vették észre. Idomtalan, rikitó tribünök voltak e hatalmas tér díszei. Az Andrássy-úti diadalkapu úgy látszik Barocaldi és Rumbold urak (hallomás szerint ezek voltak a felszólított művész-főrendezők) egyesített leleményének diadala volt és stilbeli lehetetlenségeivel csakugyan imponált. A szerzetlen ragasztéknak mintája volt a két fiókkapu. A lánchidnak, a mely úgyszólván klasszikus terrenum a leggyönyörűbb közúti díszítésnek könnyűszerrel való kifejtésére, több próbálgatás után sikerült némi tűrhető díszet öltenie. (De a dekoráció megerősítése ugyancsak nem volt szolid, mert egy súlyos darab az egyik kapuról az ünnepi idő alatt leesett. Hátha Ő Felsége kocsija elé esett volna!) Az Albrecht-úton diadalkapu nem volt abszurd konstrukció, hanem rideg és nem hívogató.

A legnagyobb fogyatkozás pedig az volt, hogy a diadalkapukhoz nem volt diadalút. Az útszéli p ó z n a , l o b o g ó stb. dekoráció nem volt elég gazdag, sem elég ügyes és minden művészi elrendezést nélkülöző. A házak díszítése pedig, kevés kivétellel, szegényes, ízetlen, ötletszerű volt. Sok lobogó összevisszaságban, számos irgalmatlanul rossz arckép a legidétlenebb helyeken, főképen pedig lehetőleg hosszú és széles darabok nemzeti színű szövetekből: ez volt a hazafias ambíció demonstrációja! Mennyit vétkeznek nálunk a szép trikolórral a szép érzék ellen! A nemzeti háromszín igenis virága, fűszere minden dísznek, de nem lehet annak zöme! A nemzeti színű lobogó büszkén, szabadon lengve az ég azur alapján igen szép látvány, hanem egy piros-fehérvölgő ház, az már ízetlenség! Nemcsak mint magasztos jelvény lelkesítő a nemzeti szín, hanem élénk, derült, optikai hatásával a szemnek is kellemes. De két végtelen hosszú palotasor csupa szimbó-lummal borítva: ez terhelő és fárasztó, ez pazarlás és profanálás! A trikolor mint az ékszer, csak diszkréten viselve szép!

A mennyivel igen sokat láttunk a róffél mért piros-fehér-zöldből, annyira hiját éreztük annak az élő zöldnek, a mit a természet ad s a mi a legszebb éke az ünnepi dekorációnak: az élő fának, a galynak. Mintha a pusztaság közepette terülne el a főváros! Mintha nem volnának egy sétányira a budai hegyek ren-

getegei! Mintha le volnának terelve Tátra, Mátra, Fáttra lejtői! A lomb üde lobogása, a fenyő tartós zöldje és az életerőt izgató illata illik az ünnepi hangulathoz. Rózsát a diadalútra!

A készülődés módja és az időjárás is rontott a dekoráció hatásán. Majdnem kínos lassúsággal készült az ünnepi mez, a közönség úgyszólván minden öltést látott. A nap elfonnyasztotta a lombot, száraz ággá és hervadt levéllé vált. A por ellepte a díszkelmék redőit. És végre az eső pocsékká tette az egészet: egybefolytak a trikolor színei és szennyes, kiázott színű cafat lett a zászlóból. A szem megszokta készülő részleteket, a mikor kész volt az egész, már meg is únta. Az ilyen díszítéseknek mintegy titokban egyszerre, varássszerűen kellene történnie, hogy a felkelő nap meglepetve lássa a megváltozott képet! Node ezt nem akarjuk a díszítőknek felróni, mert az embereknek más dolguk is van — mint jubileumi dekorációt rögtönözni.

Az egész díszítésben nem volt egységes terv, (azaz egyáltalán nem volt terv) nem volt szerves összefüggés, nem volt művészi koncepció és kivitel. És nem voltak nagyobb szabású arányok, nem imponáló effektusok. Nem keltet ünnepi hangulatot.

Csak egy jelenet, egy vonás vált ki az egész képből. Gyönyörű, pompás, kápráztató, mint egy látomány, mint egy tündérmese: a díszbanderium! De ez egy hagyomány a multból, történelmi hagyomány; a jelennek semmi érdeme benne. Legfeljebb az, hogy a nemzet még elbirja (ha nem is tölti be) az ősi klenódiáktól terhes dolmányt, hogy megüli statisztika

csatlósoktól fékezett cirkuszlovat! A díszfogatokra nézve a kosztüm szempontjából lehetne megjegyzésünk; valamint arra is, hogy azt a polgárságot, mely a székvárost megalkotta, nem láttuk szerepelni sehol az ünnepélyességeknél. Ez a polgárság, mint szokás mondani, ellapult, vagy ez alkalomra talán elment a soroksári szigetre halászlét főzni és ott volt talán szintén népünnepe.

A tűzijátéknál az eső kedvezett a rendezőségnek, a mennyiben lehetetlenné tette ránk nézve a kritikát. A nagy gyertyás-menet pedig azt a hatást tette, mintha kivonultak volna a főváros összes — temetkezési egyesületei.

Nem tartozott ugyan az ünnepi díszhez, de végre meg kell emlékeznünk arról a programpontról, a minél dísztelenebbet soha sem láttunk. Az úgynevezett népünnepek. Nem szólhatunk ezekről a legnagyobb megbotránkozás, a legsúlyosabb vád nélkül. Nem képzelhető valami piszkosabb, brutálisabb, visszataszítóbb mint ezek a hatóságilag, közköltségen, a rendezőség felügyelete alatt rendezett véres kihágások, undok dorbézolások, Zola képzelmét meghaladó fertelmes jelenetek! A legerélyesebben tiltakozunk az ellen, hogy a nagyvárosi mob legaljasabb söpredékének és salakjának ez őrzöngő saturnaliáit népünnepek merjék nevezni.

Végre is, a jubileumi ünnepek rakétája elpukkadt a magasban és egy révedező fényű csillag szállt alá belőle. A főváros most (miután 25 évig fizettük a királyi udvartartás millióit) székváros lett. Titulus sine vitulo! Mert hol van a magyar udvartartás?

AZ AKADÉMIA SZEREPE A KÉPZŐMŰVÉSZETEK FEJLESZTÉSÉBEN.

— PULSZKY KÁROLY-tól. —

A képzőművészeteknek életre keltése és fejlesztése hazánkban, azok közé a feladatok közé tartozik, a melyek a magyar művelődés ujjaébredése óta folytonosan foglalkoztatják közvéleményünket. Ha szemügyre vesszük a képzőművészetek jelen állapotát Magyarországon és összehasonlítjuk azzal, a mely a többi művelt európai államokban észlelhető, be kell vallanunk, hogy ebben a tekintetben még messze elmaradtunk tőlük.

Építkezéseink legnagyobb részénél a pusztá haszon szempontja szokott mérvadó lenni. A befektetett tőkének lehető legnagyobb kamatoztatása a cél s ez többnyire kizárja, hogy az építés művészete érvényesüljön. Még a nagyobb igényű magán, sőt középületeknél is rendszerint megelégszünk, ha a palotaszerűség a homlokzatok díszítésével külsőleg jut kifejezésre és a megbízók csak nagy ritkán bocsátanak a legnélkülözhetetlenebbnél tágasabb területet

az építész rendelkezésére, hol ennek mód nyujtatnék udvarok és csarnokok, lépcsőházak és termek alkalmazásával művészi egyéniségét szabadabban érvényesíteni. Mig egyfelől hazai viszonyaink ekképen építőművészetünknek magasabb föllendülését korlátozzák, addig másfelől ugy fővárosunknak, mint vidéki városainknak fejlődése sokkal rohamosabb, semhogy igénybe ne venné teljesen építészeinknek tevékenységét, s ne akadályozta volna őket abban, hogy a balkánfélszigeti országokban — hol építkezés tekintetében is fölbredtek már a nyugati műveltségnek megfelelő igények — a versenyben részt vegyenek. Pedig nincs okunk kétkedni, hogy a magyar építészek ugy tehetségük-nél, mint gyakorlati képzettségük-nél fogva, fényes sikereket arathattak volna; ezen felül meg tekintélyes piacot biztosíthattak volna a különböző hazai építési iparágaknak is, melyek a termelés helyének közelsége következtében lényeges előnnyel bírnának a tért tényleg elfoglaló osztrák és cseh építési ipar fölött.

Szobrászatunknak a nagyszabású emlékek alkotásán kívül, egyéb föladatok alig jutnak. Ezeknek megoldásával szemben egy sajátságos jelenségnek ismétlődését tapasztalhatjuk. A pályázatok iránt, — bizonyára mert a szobor költségei közadakozásból gyűlnek össze, — nagy érdeklődés nyilvánul ugy a sajtóban, mint a közönségben; a jury határozata élénk kontroversiák tárgyát szokta képezni; az elkészült emlék mégis talán egyetlen esetben sem keltett általános megnyugvást, a teljes siker elmaradásáért való felelősség pedig megoszlott a művész s a szoborbizottság közt, melynek gyámsága alatt volt kénytelen az alkotó művét létrehozni. Számos tervezett szobor létesítésének halogatása ujabban, talán nemcsak a szoborbizottságok működésének kétségtelen nehézkességét bizonyítja, hanem azt is, hogy az eddigi tapasztalások hazánkban inkább lohasztották, semmint fokozták a plasztikai alkotások készítettése iránt való kedvet. Természetes következése ez a közönségünk részéről a szobrászatban való tájékozatlanságnak és a kevésbé kényes, könnyebben megvalósítható föladatok hiányának. Mert csak ezeknek gyakori, sikeres megoldásával szerezhetnek meg szobrászaink a megbízóknak is, a közvéleménynek is bizalmat; azt a tekintélyt, a mely monumentális alkotásoknál is biztosítaná művészi szabadságukat; azt, a melylyel kar-

társaik, a francia és német, az olasz és az osztrák plasztikának mesterei tényleg bírnak.

Azt vélhetnők, hogy a képkiallitásoknak sűrű látogatottsága a mellett tesz tanuságot, hogy hazánkban a festés művésze iránt élénk érdeklődés keletkezett. Ha azonban ennek a népszerűségnek a jelentőségét kissé behatóbban vizsgáljuk, örömünk fölötté lényegesen csorbúl. A képek szeretete legtöbbször platonikus marad, a nézők tömegének csak aránytalanúl csekély töredékét képezik a vevők. E körülmény nemcsak számos nagytehetségű festőnket kényszeríti, hogy külföldön gyakorolja művészetét és csak egyes alkotásaival jelentkezzék időről időre itthon; nemcsak azt idézi elő, hogy a serdülő festő nemzedék művészi kifejlődésének színhelye nem Budapest, hanem a kedvezőbb viszonyokat nyújtó München vagy Páris: hanem egyszersmind megakadályozta mindeddig hazánkban azt a kölcsönhatást a művész és megbízói közt, a mely egyedüli biztos alapja az önálló nemzeti művészet fejlődésének.

Képzőművészeti állapotainknak a nyugati színvonalhoz való mérése, hiányaiknak élénk érzése és alapos megismerése nem kellemes kötelessége a kritikának, de teljesítése szükséges, ha azt akarjuk, hogy az érdekeltek és illetékesek a bajok orvoslását sikeresen teljesíthessék. Ellenben örömmel tölt el, ha más szempontból tekintve a kérdést, összehasonlítjuk képzőművészeink jelenét az alig egy emberöltő előtti multtal és az elért eredményekből, a tapasztalható óriás haladásból jogosult bizalmat meritünk, hogy a művelődésnek ezen a terén is csakhamar megközelíthetjük a fejlettebb nemzeteket.

Még csak rövid félszázadja mult annak, hogy Magyarországon alig működött egyetlen számbavehető művész. Művelt köreink már arra is némi büszkeséggel hivatkoztak, hogy bár teljesen elszakadva hazájától, de mégis magyar eredetű és első kísérleteiben magyar pártfogóktól támogatott festő, Markó, európai hírnevet vívott ki magának. Ferenczynek pusztá fellépése magyar szobrászul, a legvérmesebb reményeket keltette országszerte, a melyeket kevésbé igazolt az egyes részletekkel, melyeket a nála megrendelt Mátyás-emlékből elkészített. Még sokkal ujabban is az a tény, hogy magyar születésű szobrász Rómában némi elismerésre tudott szert tenni, csaknem kényszerítőleg hatott illetékes kö-

reinkre, hogy ők bizzák meg a legelső nagyobb szabású emlék létesítésével hazánkban: Széchenyi István gróf szobrának mintázásával.

Ma a magyar festők népes táborában e művészet mindenféle ágának előkelő képviselőit tisztelhetjük. Az egyházi-, a történeti- s az arcképfestésben, a tájaknak s a mindennapi élet jeleneteinek ábrázolásában egyaránt hivatkozhatunk oly alkotásokra, amelyek a legfejlettebb festő-iskoláknak méltó büszkeségét képezhetnék. Számos nemzetközi kiállításon megjelentek műveikkel a magyar festők és mindannyiszor kivívták a legszigorúbb bírálók nyilvános elismerését.

Szobrászainknak szám szerint kicsiny, de tehetségben gazdag csoportja, a mostoha viszonyok által csak fokozott lelkesedéssel szenteli magát nehéz főadatai megoldásának, mindinkább tökéletesedő alkotásaival igyekszik a plasztika nemes művészetének az ezt megillető tért meghódítani.

A Magyarországon az utolsó 25 év alatt létesített számos épület meggyőző bizonyosságot szolgáltat arról, hogy építészaink sorában mennyi előkelő, önmálló művészi tehetség található. Az idegenek közreműködése, amely a rohamos építkezés első korszakában, a 60-as évek végén s a 70-es évek elején még nélkülözhetetlennek látszott, ma már teljesen fölöslegessé vált. Az architektúra fejlődését hazánkban ez időszak alatt nyomról nyomra követni, s megkísérteni az egyes művész egyéniségek jellemzését, kik a jelentékeny eredményt létrehozták, hálás főadatot képezhet, de messze elterelne jelen előadásom céljától.

Itt, hol csak a haladás óriási voltát igyekezem vázolni, még csak egy tényre akarom a figyelmet irányozni. Egy tényre, amelyről legkönnyebben meggyőződhetünk, ha Budapest újabbkori épületeinek összehasonlítását összehasonlítjuk más európai nagy városokéival. És ez az, hogy bármennyire változatosak az egyes közreműködő művészegyéniségek, műveikben közös jellemvonásokra ismerhetünk, amelyek a többi építkezési központokban kifejlődött izlésektől eltérők. Épen ezért, a mennyiben jogosult manapság francia, illetőleg párisi, porosz, illetőleg berlini, osztrák, illetőleg bécsi architektúrát emlegetni, ugyanolyan joggal állíthatjuk, hogy van magyar, illetőleg budapesti architektúra.

Mi része van az Akadémiának ezekben,

a képzőművészetek által hazánkban elért rendkívüli eredményekben, milyen szerepe juthatott neki e körül s hogyan felelt meg annak? Erre a kérdésre iparkodom e dolgozatban megfelelni.

Palotájának építése volt az egyik alkalom, melynél az Akadémia a hazai képzőművészetek sorsára befolyt. Az Akadémia minden tagja, de minden művelt magyar ember is bizonyára tudja, mekkora fontossága volt a nemzet életének legválságosabb idején, annak, hogy a magyar nyelv és tudomány művelőinek saját otthona épüljön. Az Akadémia közvetlen főadatának jelentőségénél még sokkal nagyobbat tulajdonítottak e vállalkozás sikerének a legbölcsebb hazafiak. A nemzet áldozatkészsége megadta a terv valószínűsítésére a szükséges anyagi eszközöket. Az Akadémia működéséhez okvetlenül szükséges helyiségek aránylag szerény hajlékban elérhetek volna, de a mozgalomnak nagysága megmutatta, hogy a közóhajtás többet követel: olyan palotát, amely a nemzetnek reményelt fényes jövőjéhez méltó. A végrehajtással megbizottak felelősségét már az eleve magas fokú igények súlyossá tették, de még sokkal terhesebbé az, hogy tekintélyes szakférjak, magának az Akadémiának tagjai, ellentétes véleményt mondtak arra nézve, hogy milyen stílusban épüljön a palota, s a vita a közvéleményt is megosztotta. Az építési bizottság a goticusnak mellőzésével, Stühlernek renaissancestílusú tervét fogadta el, és e szerint épült a palota. Ha ma az egykor oly szenvedélyességgel folytatott vitára visszatekintünk, amely egyeseknek annyi keserűséget okozott, bizonyos tekintetben nem érthetjük a fölhevülést. Ki kételkedik ma már azon, hogy bármelyik stílusban ne lehessen monumentális palotát a gyakorlati igények kielégítésével is alkotni, és ki nem tudja azt, hogy az egyik építész anyyira, vagy építész oly kevéssé, specialisan magyar, mint a másik; hogy a különféle építészeti stílusok nem egyes nemzetek tulajdonai, hanem közös örökségei a modern műveltségnek, melyből minden építész a megoldandó feladat követelményei szerint merít.

De ma már az egykori döntés értékét és jelentőségét is teljes nyugodtsággal megállapíthatjuk. Látjuk azt, hogy az Akadémia palotája művészi tekintetben méltóan megvalósította a hozzáfűzött reményéseket: a hatvanas években európaszerte emelt renaissance izlésű épületek közt a

legelőkelőbbek egyike. Az is bizonyos, hogy a főváros építésében korszakot jelez az Akadémia építési bizottságának határozata, a mely Budapesten létre hozta az első renaissance stílusú palotát és ezzel megnyitotta hazánkat a modern architektúra legtermékenyebb irányának, a mely azóta csakugyan tulsúlyban maradt építésztünkben. Az Akadémia gyönyörű palotája e szerint reánk nézve kettős jelentőséggel bír: egyfelől a jelen század harmadik negyedének legsikerültebb építési alkotása a fővárosban; másfelől meg legrégebb tagja annak a hosszú palotasornak, mely az egykor szerény, vidékies jellegű Budapestet a jelenkor legszebb városai közé emelte.

Gróf Széchenyi István és báró Eötvös József emlékének megörökítését szobrokkal a főváros egy-egy közterén, az Akadémia kezdeményezte és ezáltal alkalmat adott a magyar szobrászatnak, hogy erejét megpróbálja. Ellentétben a József nádor szobrának készíttetésénél követett eljárással, a melyet idegen művészre bízta, úgy a Széchenyi mint az Eötvös szobor magyar szobrászok munkái és bármekkorák legyenek is hibáik, elnézőbbek leszünk irántuk, ha meggondoljuk, hogy készítésük alkalmával izmosodott szobrászatunk annyira, hogy csakhamar nemzetközi pályázaton diadalmasan állta meg helyét, oly kiváló művészszel szemben is, minő Zumbusch; és ha számot vetünk azzal, hogy Engel és Huszár oly anyagi akadályokkal, oly előítéletekkel küzdöttek, melyeket szerencsésebb utódaik már nem találnak újkorban.

Legujabban ismét gróf Széchenyi István emlékének kegyeletes ünneplése alkalmával veszi igénybe az Akadémia a szobrászatot, oly mű megvalósítására, mely már a palota építéskor tervbe vétetett. Még ez idén elkészül az Akadémia alapításának jelenetét ábrázoló dombormű, mely a palota külső falát fogja díszíteni. A munka művészi értékéről véleményt csak akkor mondhatunk majd, ha az rendeltetési helyére alkalmazva lesz; a plasztika alkalmazásának hazánkban eddig divó szűk korlátaival szemben azonban minden esetre jelentőséggel bír, mert első példája lesz fővárosunkban, hogy köztéren domborművel is megörökíthető méltó módon valamely esemény emléke.

A festés fejlesztése iránt kétségtelenül némi érdemet szerzett közvetve az Akadémia az által, hogy tetemes áldozat árán

reábirta herceg Esterházyt, hogy képtárát a magyar közönségnek hozzáférhetővé tegye, leküldvén azt Budapestre, az Akadémia által külön e célra épített terem-sorozatba. De ha a nevezett gyűjtemény izlésnemesítő és a festés művészetét ismertető és kedveltető hatását a modern festésnek hazánkban való fejlődésével csak nagyon távoli összeköttetésben levőnek tartjuk, úgy figyelmünket azon alkalmakra fordíthatjuk, melyeket az Akadémia a magyar festőknek nyújtott művészetük gyakorlására. Egyetlen egynek kivételével el kell ismerünk, hogy ez alkalmak nagyon alárendelt jelentőségűek. A képes teremben elhelyezett arcképek legnagyobbbrészt inkább kegyeletnek és tiszteletnek jelei egyes elhunyt tagok iránt, mint emléküknél művészi megörökítése. Ligetinek bájos tájképei a kisteremben, bár mekkora legyen művészi értékük, mégis csak oly díszítések, a melyek semmi lényeges összefüggésben nincsenek a tevékenységgel, a melynek színhelye ez a terem és ép oly joggal és épen oly szépen díszítenek akár egy magánlakás falait.

Egészen más szabásúak, egészen más helyet foglalnak el a magyar festő-alkotások sorában a nagy teremnek falképei, a melyeknek teljes sorozatát ma első ízben élvezhetjük. Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy ezek a festések alkotójuknak legkitünőbb művei. Pedig ő a legnagyobb magyar művészek egyike, a nagy magyar művészek közül pedig az, a ki legkövetkezetesebben, leghivebben élt és dolgozott hazájában, nemzetének. A magyar festés első pirkadása óta, négy évtizeden át folyton folyvást kelnek varázsos ecsete alól az igazi ihlet és alapos tudás alkotásai. Hogy csak a legtöbbek közül néhány olyant említsek, a melyek középületeket díszítenek: Tündér Ilona regéje a Vigadóban, a magyar művelődés történetének jelenetei a Nemzeti Múzeum lépcsőházában, Kapisztrán János tettei a ferencvárosi templomban, az Olympusi istenek az Opera nézőterének mennyezetén.

Nagytermünk díszítésénél két tekintetben kedvező alkalma nyílt Lotz Károlynak művészetének gyakorlására. Az egyik az, hogy a díszítendő falterületek itt kevésbé eldaraboltak, mint azok, melyek a fentemlített esetek nagy részénél rendelkezésére állottak, az operaházbeli mennyezet fölött pedig azzal az előnnyel bírnak, hogy a nélkül a fáradság nélkül szemlélhetők, mely a mennyezetre festett képeket

csaknem teljesen elrejtí a néző közönség szemei elől. A másik előnyt az Akadémia által, illetőleg néhai Ipolyi Arnold ig. és tiszt. tag által kijelölt tárgy nyújtotta: a magyar irodalom és tudomány legjelesebb harcosainak ábrázolása. Nem azt tűzte ki az Akadémia feladatúl a művésznak, hogy a műveltség nagy magyar pártfogóinak, a tudósoknak és íróknak cselekedeteit fesse meg; nem azt, hogy a tudománynak és irodalomnak fejlődését megtörtént vagy allegorikus jelenetek sorozatával elbeszélje: hanem azt, hogy a műveltség magyar hőseinek hosszú sorát varázsolja e terem falaira, hol föltehető, hogy a magyar közönség minden egyesnek jelentőségét ismeri, ép úgy, mint az egyházak oltárain, a kápolnák falain ismeri az egyes szentek jelentőségét a római katolikus egyház tagja. Az epikus és allegorikus tartalom ábrázolásának kényszere alól fölmentve, teljes szabadságot nyert a művész, hogy pusztán festői eszközökkel, az alakok, a színek, a világosság és árnyék tömegeinek egymáshoz való viszonyával, a vonalak egymásba szövésével, a szereplők változatos típusának jellemöket megfelelően kifejező ábrázolásával alkossa meg e művet: a monumentális festésnek eddigelé legkiválóbb remekét honunkban.

A mester fölényét észlelhetjük, ha megfigyeljük, hogyan egyeztette össze a terem építészeti beosztásának korlátozó tagozatát a tárgy több mozzanataival. A terem mindkét oldalán a falterületet három részre osztják a pillérek s a rólok emelkedő ívek. E hármas tagokba osztotta be a magyar műveltség régibb és újabb korszakát. Abban Szent István, Kálmán és Nagy Lajos királyok körül, ebben Mátyás király, Pázmán Péter és Zrínyi Miklós körül csoportosulnak a szereplők. A képek háttérét elfoglaló festett csarnokok és az egyes tagozatok szélén elhelyezett alakok azonban, a három-három részt két összefüggő egészszé kötik össze úgy, hogy az ábrázolásban a tartalom egységes volta teljes kifejezésre jut. Alig szükséges figyelmeztetnem, hogy a viseleteknek, az egyes alakoknak, a meg-

maradt hiteles képek alapján lehető hű ábrázolása mily lelkiismeretes tanulmányról, mily alapos tudásról tesz tanuságot: sem arra, hogy a hagyományosan ismert arcok mily szokatlan egészséges eleven-séggel jelennek itt meg. Az ikonographia anyagát a mester úgy feldolgozta képzeletének hatalmával, hogy igazabbaknak véljük az ő képmásait azoknál, melyeket az egykorú rajzokból és metszetekből ismerünk. Nem folytatom e nagyszerű fal-képek elemzését, aesthetikai elemzését tovább. Egész jelentőségük csak hosszabb idő multával domborodhat ki teljesen, a mikor arra nézve is kellő mennyiségű tapasztalásra lehet majd hivatkozni, hogy hozzájuk hasonló, vagy őket felülmúló alkotások mily gyéren valósulhatnak. Közvetlen célomra, a fölvetett kérdésre adandó feleletre nézve elegendő, ha az előadotakra támaszkodva, bizvást constatálhatjuk, hogy az Akadémia, mikor a mesternek alkalmat nyújtott e kiváló művének alkotására, kétségtelenül nagy szolgálatot tett a magyar festésnek; a mester azonban még sokkal inkább kötelezte hálára megbízóját, mikor ilyen remeknek festésével e terem a fővárosnak legelőkelőbb műemlékévé avatta.

Mindezek alapján, megnyugvással állíthatjuk, hogy az Akadémiának része a magyar képzőművészetek fejlesztésében tekintélyes volt, de hogy hatása arra nem volt sem közvetlen, sem azoknak irányozására mérvadó. És ez természetes is. A magyar Akadémiának célja nem az, hogy Magyarországon az összes szellemi tevékenységnek legkimagaslóbb jelenségeit összefoglalja s hogy azoknak működését szabályozza. Szorosan meghatározott célja a tudomány és irodalom magyar nyelven művelése és terjesztése. E határon túl csak közvetve gyakorolhat hatást és azt hiszem helyesen is, szerencsésen is gyakorolta a képzőművészetekkel szemben, mikor nagyjai emlékének megörökítésénél, palotájának építésénél és diszítésénél oly módon foglalkoztatta őket, a mely fejlődésüket hathatósan előmozdította.

AZ ÉPÍTÉSZI MUNKÁLATOK DIJSZABÁLYZATA.

Elfogadtatott a német mérnökök és építészek XV-ik kongressusa, valamint az osztrák mérnök- és építész-egylet, nemkülönben pedig a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet által.

I. *A díjazás nagysága a tervezett műtárgy költségeihez viszonyítva.*

Minden oly építész munkát díjazására nézve, a melylyel a díjazás alapjául a tervezett műtárgy költségei szolgálhatnak, a díj kiszabásakor a mellékelt táblázat tételei irányadóak.

Megjegyzendő a táblázatra nézve, hogy a tervrajz, tervezet, munkatervek és részletrajzok, költségvetés, művezetés és felülvizsgálás fogalma a következőképen értendő:

Tervrajz alatt valamely tervezett építményre vagy egyéb műtárgyra vonatkozó ama rajzok összesége értetik, a melyek a feladat miként leendő megoldásának eszméjét kifejezni képesek, anélkül azonban, hogy e rajzokból az alkalmazandó szerkezetek avagy díszítő részletek ábrázolása kivántatnék. A tervrajz, ha az építményekre vonatkozik, azok főbb emelet — sorainak alaprajzait, egy homlokzati rajzot s esetleg — ha az eszme megértésére szükséges — egy metszetrajzot tartalmaz. A rajzok a méretek számjegyzése nélkül szerkesztvék, mértékük: $\frac{1}{2}$ cm. = 1 méter. Kisebb műtárgyakra a mérték nagysága az illető tárgy természetétől függ.

A tervrajz rendszeren alapjául szolgál a tervezetnek.

Tervezet alatt valamely tervezett építmény vagy egyéb műtárgy azon tervezési rajzainak összesége értetik, a melyekből bármely avatott szakértő a létesítendő műtárgyra vonatkozó költségvetéshez szükséges méreteket kiveheti. Valamely építményt illető tervezetnek tehát állnia kell: a tervezett építmény valamennyi emelet-sorának alaprajzaiból, továbbá annyi homlokzati rajzból, a hány egymástól lényegesen különböző homlokzata van a tervezett építménynek, s végül annyi metszetrajzból, hogy azokkal a tervezett építmény lényeges szerkezetei ábrázolva legyenek.

A tervezetek a főbb méretek számjegyzékével szerkesztvék, mértékük 1 cm = 1 méter. Egyéb műtárgyakra nézve (u. m. díszkapuk, belső és külső díszművek, ol-tárok, szószékek, orgonák, emlékművek s utak, keretek, butorok, ékszerművek stb.) a tervezet mértékének nagysága az illető műtárgy természetétől és méreteitől függ.

A költségvetés minden valamely tervezett építmény vagy műtárgy elkészítésekor előforduló munkák méreteit és mennyiségeit, valamint tüzetesen körülírt minőségét és a megfelelő összes egységárakat tartalmazza.

A hozzávetőleges (aproximativ) költségvetések a teljes költségvetések rovatába nem sorozhatók. Kiszámításuk akként történik, hogy a szóban forgó épület beépített ürtartalma, a pincetalajtól — vagy ha pince nincsen, akkor a föld színétől — a főpárkányig számítva, sokszoroztatik azonos viszonyok között emelt épületek köbméterenkint való tapasztalati egységárával. Tervrajzok és tervezetek díjazása, ha azokhoz részletes költségvetés nem készült, hozzávetőleges költségvetés alapján állapítatik meg.

Munkatervek és részletrajzok alatt ama rajzok összesége értetik, a melyekkel valamely tervezett építmény vagy műtárgy foganatosításakor az összes, szükségelt munkák megrendelése az illető építő iparosoknál eszközöltetik. Eme rajzok nagy része a tervezeténél nagyobb mérték szerint, a részletek pedig szükséghez képest, természetesen nagyságban rajzolandók. A munkatervekhez tartoznak a hatóságokhoz bemutatandó, s a hatóságok által megállapított szabályok értelmében készitendő „engedélyezési tervek” is.

Művezetés alatt az építésznek az a közreműködése értendő, a mely szerint az építési szerződések megkötésében, műszaki és gazdasági szempontokból, az épített érdekében közreműködik, az építéshez szükséges munkálatok megrendeléseit eszközli, a munkák miként való végrehajtásának módját, idejét, egymásutánját megszabja és ellenőrzi, a nélkül, hogy a tényleges dologi végrehajtást, pl. az anyagok beszerzését és azok feldolgozását közvetlenül intézné, mert eme közvetlen munkavezetés a dologi vállalkozó feladata.

ÉPÍTÉSZI MUNKÁLATOK DÍJTÁBLÁZATA.

A ma különféle építmény-fajok megnevezése, melyek céljuk és kidolgoztatásuk természetéhez képest 5 osztályba osztva, 1—9 határok szerint csoportosított költségösszegük mellettes százaléktételei szerint díjazandók.

I. OSZTÁLY.

1. Mindennemű gazdasági épületek. — 2. Egészen egyszerű szerkezetű s nagy üres helyeket tartalmazó épületek (raktárak, torna- vagy vásárcsarnokok, lovardák, vasuti mellék-épületek, ideiglenes kiállítási vagy ünnepi csarnokok, stb.) — 3. Egészen egyszerűen szerkesztett gyárépületek, melyek nagy helyiségeket (munkatermek stb.) tartalmaznak. Magában érthetőleg mindig csak az épületek, belső berendezés (gépek stb.) nélkül. — 4. A legegyszerűbb vidéki vagy városi lakóépületek, (földműves- vagy munkáslakóházak stb.)

II. OSZTÁLY.

1. Nyaralókhöz tartozó ólak, fényüzési lovak istállói, ménés-épületek stb. — 2. Az I. 1. 2. 3. alatt felsorolt épületek nehéz szerkezettel, gazdagabb díszítéssel, valamint minden egyéb összetettebb természetű gyár-épület. Közöséges növényházak és orangeriák. — 3. Jobb vidéki polgári lakóházak, valamint a közöséges szerkezetű városi lakóépületek legtöbbje, plébániák, egyszerű nyaralók, közöséges kórházak, egyszerű vendéglőépületek stb.) — 4. A legegyszerűbb nyilvános épületek (népiskolák, egészen egyszerű középiskolák, egészen egyszerű kis falusi templomok, szegényházak, kaszárnyák, mosó-intézetek, vasuti egyszerű felvételi épületek, ugyanolyan tanácsházak kisebb városokban.)

III. OSZTÁLY.

1. Minden gazdagabb városi lakó-épület és nyaraló, különösen építészeti átdolgozott belső helyiségekkel (csarnokokkal, lépcsőházakkal, bolt-csarnokokkal stb.) tornácok, kert-házak, gazdagabb növényházak és orangeriák. — 2. Minden a II. 4. p. a. felsorolt nyilvános épület, ha gazdag kiképezetést vagy időt rabló tanulmányokat követelő berendezést nyernek, fűtés, szellőzés vagy bármely más célból, ilyenek: fürdő-intézetek, modern iskolaépületek és kórházak. — 3. Minden egyéb nyilv. épület, magasabb építészeti kidolgoztatással akár belsejében, akár külsején (felső tanintézetek, gazdagabb templomok és kápolnák, könyvtárak, muzeumok, állatkerti épületek, gyógyítócsarnokok és termek, bazárok, klub-házak, ünnepélyi s vigalmi helyiségek, színházak, börtönök, nagy indóházak, vámhivatalok, törvényszékek, megyeházak, városházak nagy városokban, miniszteriumi és központi kormányzati épületek, országházak stb.)

IV. OSZTÁLY.

Lakóépületek és nyaralók fejedelmi berendezéssel. Kastélyok és paloták, gazdag templomok és kápolnák, díszes egyesületi házak, vigalmi helyiségek, színházak, muzeumok, város- és országházak, díszkapuk, diadalívek stb.

V. OSZTÁLY.

1. Belső- és külső díszítések, bútorok, lakásberendezések. — 2. Oltárok, szószékek keresztelő kutak, orgonaházak stb. — 3. Mindennemű emlékmű, kutak, források díszletei keretazése, ülőhelyek parkokban stb.)

Főfelvizsgálat alatt a létesített műtárgy műszaki és gazdasági bírálata értendő. A felülvizsgáló építész a végrehajtott munkákat kiterjedés, mennyiség és minőség tekintetében egybeveti a szerződéses költségvetésben foglalt definitiókkal és egységárakkal, átvizsgálja és helyesbíti az építőiparosok számláit és ily módon eszközli a végelszámolást az építető és a vállalkozó között.

Jegyzet. A tervrajzok díjazására nézve megjegyzendő, hogy abban az esetben, ha

az építész az építető kívánságára egy és ugyanazon tárgyra nézve több tervrajzot készít, de a mű további fogantatásával nem ő bizatik meg, akkor a készített több rendbeli tervrajzok következőképpen díjazandók:

az 1-ső tervrajz a díjszabályzat megfelelő tételével;

a 2-ik tervrajz a díjszabályzat megfelelő tételének $\frac{1}{3}$ részével;

a 3-ik és minden további tervrajz a díjszabályzat megfelelő tételének $\frac{1}{3}$ részével.

ÉPÍTÉSZI MUNKÁLATOK DÍJTÁBLÁZATA.

A munkálat megnevezése	A díj mennyisége, a költségvetés összegének (forint osztr. ért.) százalékában kifejezve; a következő nagyságú költségösszegek után u. m.:								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	2000-től 5000-ig bez.	5000-től 10000-ig bez.	10000-től 20000-ig bez.	20000 30000 bez.	30000 50000 bez.	50000 100000 bez.	100000 200000 bez.	200000 300000 bez.	300000 ren felül
Tervrajz	0.7	0.6	0.5	0.5	0.4	0.3	0.3	0.25	0.2
Tervezet	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0
Költségvetés	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.25	0.2
Munkatervek és részletek	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.55	0.5	0.4
Művezetés	1.2	1.1	1.0	1.0	0.9	0.8	0.7	0.6	0.6
Fölülvizsgálat	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.25	0.2	0.2
Összesen	5.0	4.6	4.2	3.8	3.4	3.0	2.6	2.2	2.0
Tervrajz	1.1	0.9	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4	0.3	0.25
Tervezet	1.2	1.2	1.1	1.0	0.9	0.8	0.7	0.7	0.6
Költségvetés	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.35	0.3	0.25
Munkatervek és részletek	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.9	0.8
Művezetés	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.9
Fölülvizsgálat	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.25	0.2	0.2
Összesen	6.5	6.0	5.5	5.0	4.5	4.0	3.6	3.3	3.0
Tervrajz	1.4	1.1	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.4	0.3
Tervezet	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9	0.85	0.8
Költségvetés	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.25
Munkatervek és részletek	2.0	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.4	1.3
Művezetés	2.0	1.8	1.6	1.4	1.4	1.3	1.2	1.1	1.1
Fölülvizsgálat	0.5	0.4	0.4	0.5	0.3	0.3	0.3	0.25	0.25
Összesen	8.0	7.2	6.5	6.0	5.5	5.0	4.6	4.3	4.0
Tervrajz	1.7	1.4	1.2	1.0	0.8	0.6	0.5	0.5	0.4
Tervezet	1.6	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	1.0	0.9
Költségvetés	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3
Munkatervek és részletek	2.9	2.9	2.8	2.7	2.6	2.5	2.3	2.1	1.9
Művezetés	2.1	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2
Fölülvizsgálat	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Összesen	9.5	8.9	8.3	7.7	7.1	6.5	6.0	5.5	5.0
Tervrajz	2.0	1.6	1.3	1.1	0.9	0.7	0.6	0.5	0.5
Tervezet	1.7	1.7	1.65	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.0
Költségvetés	0.8	0.7	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.3	0.3
Munkatervek és részletek	3.7	3.7	3.7	3.6	3.5	3.3	3.1	2.9	2.6
Művezetés	2.2	2.6	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3
Fölülvizsgálat	0.6	0.5	0.45	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
Összesen	11.0	10.8	9.60	9.0	8.4	7.8	7.2	6.6	6.0

Megjegyzendő továbbá, hogy egész épületek átalakítása, kibővítése, javítása, avagy megkezdett épületek folytatása és befejezése esetén, a díjtáblázat megfelelő osztályában kitett százaléktételek $\frac{1}{5}$ résznyivel emelendők.

Ha valamely költségvetési összeg az 1—9. alatti fokozatok egyikének kezdő határ értékéhez áll közel és ennek folytán a megfelelő százaléktétel szerint vett tiszteletdíj kisebb, mint a megelőző fokozat legnagyobb költségvetési összegének

megfelelő díjösszeg, akkor ez az utóbbi nagyobb díjösszeg képezi a tiszteletdíjat (pl. egy 54,000 frtos gazdasági major összes építészeti munkálatainak nem a 6-ik fokozat szerint vett 3°/_o — 1620 frt, hanem az 6-ik fokozat szerint 50,000 frt után vett 3.4^o/_o — 1700 frt képezi a tiszteletdíját).

Ha felvétel szükséges, ez napidíjak szerint külön díjazandó.

Valamely tervrajznak vagy tervezetnek stb. az építkezésen kívül más célra való,

vagy ugyanazon tervezetnek ismételt felhasználása esetében, a felek között mindig új megegyezésnek van helye.

A díjazás alapjául mindenkor az a költségvetési összeg veendő, a melyet az építész előzetesen szerkesztett; többlet munkák után külön díj csak akkor fizetendő, ha a többletet előidéző változtatásokat az építető kívánta és rendelte el.

Ha azonban előzetes költségvetés nem volt, akkor az építész díjának kiszámításakor mindig a tényleges végösszeg szolgál alapul.

Abban az esetben, ha az építész saját munkájának tartama alatt munkaképtelenné válik, vagy építész közreműködése önhibáján kívül megszűnik, akkor az általa az építmény érdekében már teljesen elkészített használható műszaki munkálatok díjai neki, vagy jogutódjának teljes mértékben, — ellenben a még hátralevő és nem egészen kész építész munkálatok díjai megfelelő arányos részben fizetendők meg.

Ha az építető az építő anyagokat is szolgáltatja (pl. téglavetője, kőbányája vagy erdeje stb. van), akkor emez anyagok értéke az azon a vidéken fennálló keresleti árak szerint az építész díjának megállapíthatása végett, mégis számításba veendő a költségvetésben.

Ha az építető azt kívánja, hogy az építész az építkezés helyén külön, állandóan az illető építéssel foglalkozó felügyeletet tartson, ennek költségei az építetőtől külön megtérítendők.

Ha valamely szerves össztartozóságban levő épületesoport ugyanegy főcélnak szolgál (pl. kaszárnyák- és kórházakban vagy gyártelepeken stb.) akkor valamennyi épület az illető főcélnak szolgáló épületnem osztályába soroztatván, a díjazás az egész építési költség szerint számítandó, tekintet nélkül arra, hogy az egyes épületek különféle részletes kiképzéssel bírnak-e, és tekintet nélkül arra, hogy bizonyos épületek kétszer vagy többször fordulnak-e elő.

Az épületekkel kapcsolatosan fogantatandó mellékmunkálatok, mint pl. terepmunkálatok, kerítések, fűtő és szellőző berendezések, csatorna- és vízvezető hálózatok, kisebb gépek és belső diszítések költségei, az épületek költségeihez adandók és díjazásuk azok szerint az épületek szerint szabandó meg, a melyekhez tartoznak. Ide nem tartoznak azonban a buktorok, melyek az V. osztály százaléktételei

szerint külön díjazandók, és pedig úgy, hogy mindenkor az összes előállítási költségek veendők a díjazás alapjául (pl. iskolalapadokra valamennyi darab összköltségei).

Az építész részére a munka tartama alatt az építész által teljesített műszaki munkálatok s a fenti táblázat megfelelő tételei arányában részletfizetések teljesítendők; a végső részlet a felülvizsgálat befejezése után kifizetendő.

Minden, valamely építés alkalmakor fogalmazott tervrajz az építész tulajdona marad; az építető kívánhatja a tervezet másolatát, de csak az illető építmény vagy műtárgy érdekében használhatja azt fel.

A szerzői szellemi tulajdonjog minden tervre nézve az építészre illeti.

II. A díjazás nagysága a munka időtartamához viszonyítva.

Minden oly építész munkálat díjának megállapításakor, a melyre nézve a tervezett műtárgy költségei alapul nem vehetők, ilyenek pl. tanácskozások, szakértői szemlék, véleményadások, becslések stb. a következő díjak fizetendők az építésznek:

- a) Az építész díja lakóhelyén egy egész napra 20 frt, egy fél napra 15 frt.
- b) Az építész díja vidéken egy egész napra 30 frt, egy fél napra 20 frt.

Az építész-segéd napi díjául a fenti összegek fele fizetendő az építésznek.

c) A munka érdekében az utazáson töltött időért, a midőn a díjazás a fenti táblázat alapján teljesítettik, az építésznek a százaléktételek szerint megszabott díjon felül a II. — b) pont alatti napidíjak, segédje után pedig azok felerésze fizetendő meg az építésznek és pedig az uton töltött idő minden naptári napjára.

d) Felekkel való értekezésért a saját irodában, vagy felvilágosítások nyújtásáért, amennyiben azok a díjszabás más tételei alá nem tartoznának, illetve megbízást nem eredményeznének a következő díjazás fizetendő: kérdések és egyszerű tudakozódások 5 frt; — tanácskozások az irodában 5—15 frt, — az irodán kívül, de az építész lakóhelyén 10—20 frt; — szakértői szemlékért, véleményadásokért és becslésekért 20 frttól fölebb.

Az uti költségek ezen kívül megtérítendők, és pedig az építész részére I. oszt. jegy vasuton és gőzhajón és kétlovas bérkocsi, segédjének pedig II. oszt. jegy vasuton, I. oszt. jegy gőzhajón és egylovas bérkocsi.

PÁLYAZAT.

Bérház tervezés. A nagyszzebeni általános takarékpénztár Nagyszzebenben, nagykoruton egy kétemeletes bérházat esetleg szállodával egybekötve, építeni, nemkülönben a jelenlegi takarékpénztári épületre egy második emeletet ráépíteni szándékozván, eme épületek terveinek elkészítésére pályázatot hirdet. A legjobb terv díját 1400 forintban, a másodikat pedig 800 forintban állapítván meg olyformán, hogy a pályanyertes tervek a takarékpénztár tulajdonába

mennek át. Ezen kívül fentartja azt a jogát is, hogy a beérkezett és nem díjazott tervek bármelyikét 400 forintért megvehesse. A pályaműveket legkésőbb 1893. január 15-én, déli 12 óráig a takarékpénztár igazgatóságához kell beadni, ahol egyszermind a helyzetrajz és a részletes tervezési program is megszerezhető. A takarékpénztár igazgatósága eme adatokat különben kívánatra postán is megküldi.

VEGYESEK.

Milleniumi kiállítás. Az országos magyar képzőművészeti társulat igazgatósága utolsó ülésén behatóan foglalkozott a milleniumi kiállítás ügyével. A tanácskozás credményeképen végül elhatározta, hogy teljes erejéből azon lesz minden befolyását arra használja, hogy a millenium alkalmára tervezett kiállítás megtartassék, mert annak elejtését a hazai képzőművészetre, — hozzáteherjük különösen az építészetre nézve — valóságos csapásnak tekintené.

Mint lapunk zártakor azonban értesülünk, az ügy most oly stadiumba lépett, hogy a kiállítás nem 1895-ben, mikorra tervezve volt, hanem 1898-ban tartatnék meg, mivel 95-re a kiállítást, bárha az csak nemzeti kiállítás lesz is, elkészíteni lehetetlen.

Az erzsébetvárosi templom építő bizottsága Steindl Imre építész három rendbeli tervei közül a 2343 személyt befogadó képességű, két tornyú templom tervét tartja kivihetőnek, ámbár nem a legszebbnek s legmegfelelőbbnek. S ezen terv fogadtatott is el a legutóbb tartott gyűlésen. E terv szerint az épület költségei 453,457 forintba rúgnak, tehát a pályázatnál engedélyezett összegben határozottan túlmennek, amit mi csak mint karakteristikus dolgot pályázatainkra vonatkozólag, fölemlítünk. Egynehány ellen az akkori kevés pályaterv közül, az volt annak idején a kifogás, hogy lehetetlen az előirányzott összegből felépíteni. S ime — uti figura docet — mégis csak egy oly terv fogadtatott el kivitelre, mely szintén

kivihetetlen az előirányzott összegből s azonfelül még selejtesebb is, mint amazok.

Csak hogy az volt a különbség, hogy a melyek igazán szépek voltak, azokra — akár igaz, akár nem — rátukmáltatott hogy kivihetetlenek az előirányzatból; a selejtesebb terv pedig, a mely előreláthatólag költségtöbbletet volt okozandó s mely aesthetikailag a mértéket nem ütötte meg, az egekbe emeltetett s dicsőített.

Igy igen könnyű, — vagyis jobban mondva igea nehéz nálunk pályázni! A munkálatok még ez évben kezdetnek meg és 4 esztendő alatt fejeztetnek be.

A fővárosi vásárcsarnokok pályázata ügyében döntött 7 szavazattöbbséggel a fő- és székváros közgyűlése. Tudvalevőleg a körül forgott a kérdés, vajon tisztán hazai technikusok számára nyitassék meg a pályázat, vagy pedig nemzetközivé tétessék az. Pártos Gyula és többen a mellett kardoskodtak, hogy — mivel úgy sem szorultunk semmiféleképp e tekintetben a külföldre — tisztán honi pályázat irassék ki; mások ellenben — a többi közt Kausser József is — azt vitatták, hogy sokkal helyesebb a külföldet is, — melynek már e téren bő tapasztalata van, belevonni a pályázatba. Szavazásra kerülvén a sor, a tanács indítványa nyerte a többséget, hogy t. i. nemzetközi pályázat irassék ki.

Túlnyomó többsége azonban a közgyűlésnek fogadta el Pártos Gyula azon indítványát, hogy a pályázat csak vázlatos tervekre és általános költségvetésre irassék ki négy havi határidővel. Ezen

határozathoz képest a pályadíjak is le-
szállítottak; a közgyűlés kimondta, hogy
három 2000 forintos és két 1000 forintos
díjat tűz ki.

— *A milleniumi kiállítás kérdéséhez*
szóllanak hozzá szakavatottan a Mér-
nök és Építész egyesület közlönyének leg-
közelebb megjelenő füzetében Kolben
heyer Gyula állami ipariskolai tanár és
Straub Sándor technológiai iparmuzeumi őr.

A cikkből kivonatosan közöljük az aláb-
biakat:

Nézetük szerint „A budai oldalon a
Gellérthegy és az összekötő vasúti híd kö-
zött elterülő „Lágymányos“ volna a kiál-
lítás helyeül kijelölendő és a kiállítási te-
rületbe magát a Gellérthegyet is bele
akarják vonni.

Manapság a kiállítások mind anyagi,
mind erkölcsi sikerének biztosítására nem
elég, ha szokott módon csak épületeket
és pavillonokat emelünk, s azokba a kiál-
lítandó tárgyakat elhelyezzük. A kiállítást
eszmék megvalósításával érdekessé kell
tenni; ebben rejlik például a francia ki-
állítások sikere.

Ha a Gellérthegyet a kiállítás terüle-
tébe bevonjuk, kiállításunknak olyan érde-
kességet kölcsönzünk, a melyre bátran fel-
hívhatjuk a külföld figyelmét.

Ez a kiállítás az eskütéri híd kiépíté-
sét okvetetlen megkívánja, a vámház kör-
üli híd kiépítését pedig nagyon kívána-
tossá teszi; továbbá le kell bontani a ci-
tadellát (ennek anyagát részben a hegy
tetején építendő állandó épülethez, és a
terrasseok építéséhez felhasználhatjuk), és
a kiállítás területébe eső épületeket, me-
lyeknek legnagyobb része úgy is kisajá-
títás alatt álló, részben rossz viskó. Ezek-
kel a nagyszabású átalakulásokkal mind
ezt a városrészt, mind a Gellérthegyet
egy csapással és a legrövidebb idő alatt
rendezhetnénk, különben is a hegyről néha
leomló sziklatömegek ezt a szabályozást
mielőbb kívánatossá teszik.

A kiállítás idejére átalakított Sá os-
fürdő, esetleg a Rudas-fürdő is a ki-
állításunkat érdekes specialitással gyara-
pítaná. Természetes fürdők a kiállítás te-
rületén, sziklából fakadó meleg források-
kal, — jellemezné fővárosunk, általában
hazánk fürdővizeinek és gyógyvizeinek bő-
ségét, és előmozdítaná a hazai fürdőknek
a külföldiektől való nagyobb mértékű lá-
togatottságát.

Ezután szól a kiállítás területe és a főbb
épületek elhelyezéséről:

A kiállítási terület állna I. a Gellérthegy-
től délre eső sík részről; II. a hegy láb-
bánál levő Dunapartból, melyhez a hegy
belsejében építendő, s a bányászat és bo-
rászat stb. céljaira szolgáló helyiségek
csatlakoznak és III. a tulajdonképpeni he-
gyi részről.

Természetesen a hegyre villanyos síkló
vezetne fel. A hegyen volna felépítendő
a magyar pantheon, mert régóta óhajtja
már a nemzet, hogy a Gellérthegy ormán
oly nemzeti emléket állítsunk, a hol nagy-
jainak emlékét dicső példaképen az utó-
kor számára megőrizheti. A hegy ormán
ilyen nemzeti emléket terveztek és ennek
méretét a hegy magasságával arányba is
hozták. Ennek az épületnek külső alakja,
beosztása, mérete, ha valaha ezt az eszmét
megvalósítanák, országos tervpályázat tár-
gyát képeznék; itt egyelőre csak a Magyar
Mérnök- és Építész-egyesület régebben meg-
pendített eszméjéről van szó, melynek meg-
valósítására, a legkedvezőbb alkalom az
országos kiállításnak ezen a vidéken való
rendezése.

A kiállítás tartama alatt e monumentá-
lis, az egész fővároson uralkodó épület
képzőművészeti kiállítás helyeül szolgál-
hat. Mivel ez az épület állandó jellegű,
ennek anyagához a lebontandó citadella fa-
lainak nagymennyiségű kőanyagát részben
felhasználhatjuk.

A nemzeti emlék épülete mögött ter-
veznek egy nagy víztartót, mely annyi
vizet tartalmazna, a mennyi a nagy viz-
esések, esetleg ugyanazon időben — 2
óraig, egy nagy szökőkút táplálására is
elég lenne.

Mivel a nemzeti emlék állandó épület
lenne s a kiállítás legköltségesebb épüle-
tét alkotná, ennek építő költsége csak in-
direkt terhelné a kiállítás budgetjét. Fel-
építéséhez másféle s erre a célra szánt
alapot kellene felhasználni.

A Gellérthegynek ilyenmű szabályozá-
sához maga a főváros is megfelelő mérték-
ben hozzájárulhatna, mert ennek állandó
hasznát első sorban maga a főváros kö-
zönsége venné.

Szerzők tervükhöz ideális vázlatot is
készítettek, mely Kilián könyvkereskedé-
sében látható (Dorottya utca).

GANZ és TÁRSA.

Hengerszékek

kéregöntésű hengerekkel és
teljes
 malomberendezések
 Gépek
papir-, farost-
 és
cellulose-gyártáshoz.

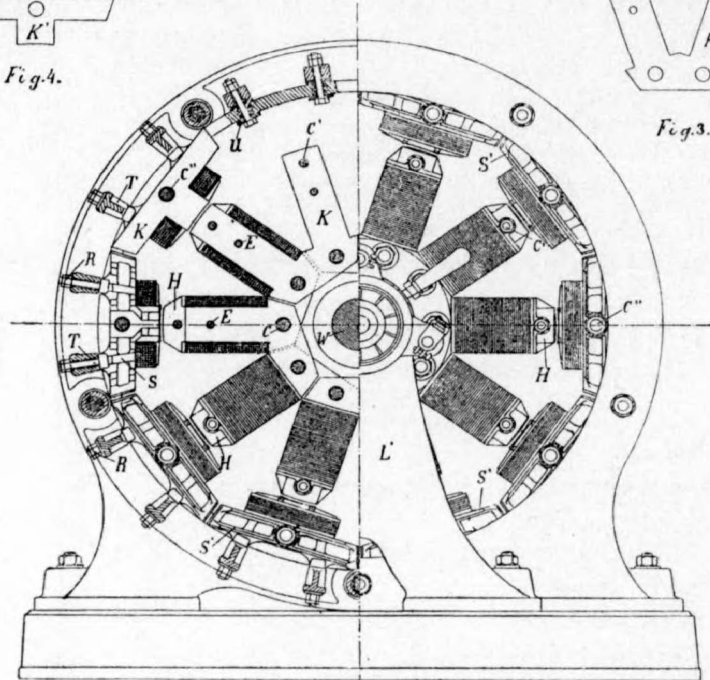
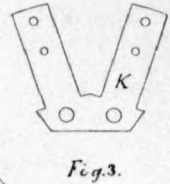
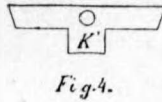

Fig. 1.

Gépek és készülékek

szén, ércz és nemes-érczek kifejtéséhez.

Kéregöntésű és aczélkerekek bányakocsikhoz, valamint teljes **csillék, kerék-párokat** Halmai szab. szerint, **bánya- és szállító-kocsikhoz.** Elvállalnak azon-kivül **egész telepek berendezését.** melynek jó kiviteleért és munkaképességeért felelősséget vállalnak.

Kéregöntésű és aczélkéregöntésű keresztvezések, zuzópofák, kéreg-öntésű hengerek és hengergyűrűk aprítógépekhez.

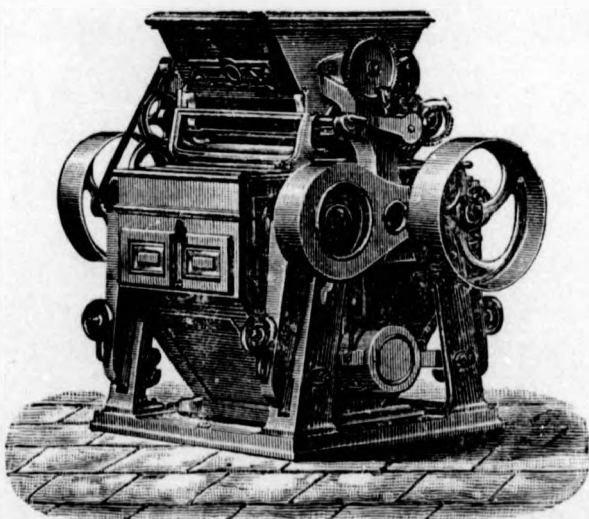
Villamos világítási és erőátviteli telepek.

Központi állomások.

Mozgósítható villamos világítási telepek vasutak számára.

Villamos bányavasutak, villamos szállító-készülékek, villamos akna-, furó- és kőszénfejtő gépek; továbbá mindenféle gépek és egyéb készülékek a bánya kiaknázásához villamos hajtással. Turbinák a helybéli vízi viszonyokhoz képest. Vasutak, mindenféle vasuti kocsik. Légszuszámotorok álló vagy fekvő egy vagy két hengerrel.

— Aczél-öntvények. —

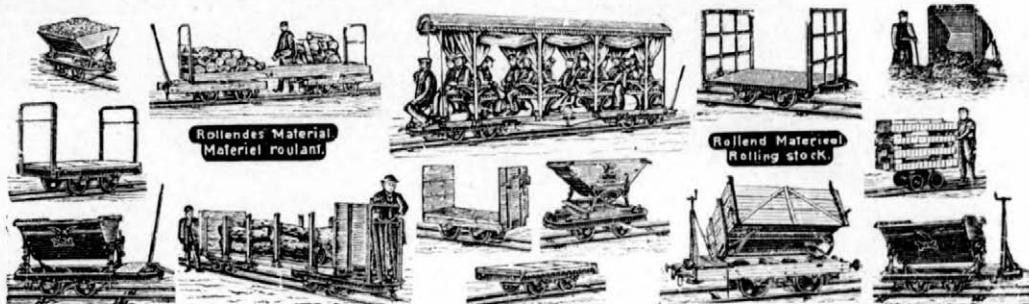

Roessemann és Kühnemann

Budapest, kültelki-váci-ut 1529.

Keskenyvágányu vasutak gyára (Koppel Arthur rendszere.)

Ló-és mozdonyüzemre, mező-és erdőgazdasági, ipar- és földmunkálati célokra, töltéseknél vagy csatornáknál a földmunkálatok ily vasutak alkalmazása által leggyorsabban és legolcsóbban eszközöltnék. Eddig Ausztria-Magyarországban több mint 300 kilométernyi ily vasutakat szállítottunk. Képes jegyzékek és költségvetések ingyen szolgálnak.

Fischer és Heidelberg

BUDAPEST

kátránytermékek vegyészeti gyára.

Ajánlja gyártmányait:

Kőfedéllemez tűz- és vízmentes.

Elszigetelő lemez alapfalak elszigetelésére.

Carbolineum legjobb dióbarna fátelítő szer

Asphalt.

A gyár elvállal kőfedéllemezrel és faczementtel való teljes fedéseket több évi jótállás mellett, valamint nedves falak szárítását is.

Gyár: IX. külső soroksári-ut 9606/08.

Városi iroda: V. Arany János u. 25.

Árjegyzékek ingyen és bérmentve küldetnek.

CSILLAGHEGYI KÖBÁNYA

és

Lábatlani Czementgyár

részvénytársaság,

ANDRÁSSY-UT 6. SZ

Ajánlja kitűnő minőségű, a karszti márvánnyal teljesen egyenlő építő- és nyersköanyagát, kőfaragók és épület vállalkozóknak tetszés szerinti mértékben durván megdolgozva u. m. lépcsők, lemezek, tömbkövek stb. ép úgy murva és zuzoti követ. — Kivánatra rajz szerint is szállítunk szakszerűen kidolgozott követ. — Figyelmeztetünk egyszersmind román és portland cement terményeinkre, melyek a legmagasabb követelményeknek megfelelnek.

Az igazgatóság.

Képviselő: **POLLAK MIKSA,**

BUDAPEST, Kálmán-utca 21.

CROSS CHARLES E. LEVIS UTÓDAI

cégtulajdonos: POHL FERENCZ GYULA.

Központi fűtési és szellőztetési berendezések legrégibb üzlete.

VI, Gyár-utca 64, BUDAPEST, VI. Gyár-utca 64.

Elvállal kivételre minden rendszerű központi fűtéseket úgy mint: melegvíz és forróvízfűtéseket, gőzfűtéseket felhasznált gőzzel, alantnyomású gőzfűtéseket, szellőztetési és légkeringési fűtéseket, valamint mindennemű kombinált fűtési rendszereket, lakházak, nyaralók, üvegházak, nyilvános épületek stb. részére:

Elvállal továbbá szarítási berendezéseket minden szárítandó anyag részére:

Továbbá légszesz és vízvezetéki berendezéseket, fürdő és closetberendezéseket.

Szállít teljes gőzkonyha, mosókonyha, fürdőintézeti szivattyu, vízvezetési és csatornázás berendezéseket valamint melegvíz előállítási készülékeket nagy munkaképességgel, jótállás és a legolcsóbb árak mellett.

Tervezetek és költségvetések mielőbb elkészítettetnek úgy mint minden kívánatos felvilágosítással készséggel szolgálunk. Kivitt beendzésekről szóló elsőrendű referenciákat és bizonyítványokat kívánatra megküldünk.

Gyár és műszaki iroda: VI. Gyár-utca 64.